

SVETPTIC

REVIJA DRUŠTVA ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE

02
2019

40
DOPPS
LET
YEARS

ISSN: 1560-3600; LETNIK 25, ŠTEVILKA 02, JULIJ 2019

Ptice so pomembni plenilci različnih organizmov. **ČOPASTA ČAPLJA** (*Ardeola ralloides*) je pravkar uplenila bramorja (*Gryllotalpa gryllotalpa*).

foto: Alen Ploj

SVETPTIC

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 25, številka 02, julij 2019
ISSN: 1580-3600

SPLETNA STRAN REVIJE:
www.ptice.si/publikacije/svetptic/

IZDAJATELJ:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS - BirdLife Slovenia®)
E-POŠTA: dopps@dopps.si
SPLETNA STRAN: www.ptice.si

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

NASLOV UREDNIŠTVA:
DOPPS - BirdLife Slovenia, Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana
tel.: 01 426 58 75,
fax: 01 425 11 81

GLAVNA UREDNICA: Petra Vrh Vrezec
E-POŠTA: petra.vrh@dopps.si

UREDNIŠKI ODBOR:
Gregor Bernard, Blaž Blažič, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, dr. Tomi Trilar, Barbara Vidmar, doc. dr. Al Vrezec

LEKTORIRANJE: Henrik Ciglič
ART DIREKTOR: Jasna Andrič

OBLIKOVANJE: Gorazd Rovina, Vizualgrif d.o.o.

PRELOM: Boris Jurca

TISK: Schwarz print d.o.o.

NAKLADA: 2500 izvodov

IZHAJANJE: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610.

Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

POSLANSTVO DOPPS:
Delamo za varstvo ptic in njihovih življenjskih okolij, s tem prispevamo k ohranjanju narave in blaginji celotne družbe.

PREDESEDNIK: Rudolf Tekavčič
PODPREDESNICA: dr. Tatjana Čelik
UPRAVNI ODBOR: Gregor Bernard, dr. Pavel Gantar, Eva Horvat, David Kapš, dr. Urška Koče, mag. Iztok Noč, Tanja Sumrada
NADZORNI ODBOR: Bogdan Lipovšek, prof. dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar
DIREKTOR: doc. dr. Damijan Denac

 DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

6

ZAKAJ POTREBUJEMO PTICE

Ptice igrajo poleg milijonov drugih vrst osrednjo vlogo pri delovanju ekosistemov po svetu, kar neposredno vpliva na človeško zdravje, ekonomijo, proizvodnjo hrane ter še na marsikaj drugega.

foto: iStock

18

NA POTI BREZ VRNITVE?

Krvni davek netrajnostne rabe plačajo tudi morski psi in njihovi bratranci skati. Glede na dejstvo, da gre za plenilce na vrhu prehranjevalne verige, je za morsko okolje to velika škoda.

foto: iStock

22

BOBNARICA

V Sloveniji bobnarica velja za zelo redko verjetno gnezdilko. Ta skrivnostna vrsta čaplje skriva o sebi kopico posebnosti.

ilustracija:
Jan Hošek

28

TOMAŽ MIHELIČ

Ob izidu Atlasa ptic Slovenije predstavljamo Tomaža, ki je pomemben vezni člen med društveno pisarno in člani društva.

foto: Matej Gamser

36

SLOVESNOST OB PREDSTAVITVI ATLASA PTIC SLOVENIJE

Na Oddelku za biologijo BF Univerze v Ljubljani se je 9. maja na slovesni predstavitvi Atlasa ptic Slovenije zbrala lepa množica ljubiteljev ptic.

foto: Alen Ploj

KAZALO

- 4 PTICE NAŠIH KRAJEV // Blaž Blažič
- 6 SEDEM RAZLOGOV, ZAKAJ POTREBUJEMO PTICE // prevod Tjaša Zagoršek
- 10 KEFALONIJA - ŽELVJI OTOK // Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec
- 14 JE VARSTVO PTIC V INTENZIVNI KMETIJSKI KRAJINI MOGOČE? // Katarina Denac
- 18 NA POTI BREZ VRNITVE? // Lovrenc Lipej
- 21 ČLOVEK PROTI TEHNOLOGIJI // Rudi Kraševac, Živa Hanc
- 22 BOBNARICA // Blaž Blažič
- 24 ALI JE SOBIVANJE PLANINSKIH ORLOV IN VETRNH ELEKTRARN MOŽNO? // Domen Kocjan
- 26 V ZRAKU, NA DREVESU IN V VODI // Tom Turk
- 28 TOMAŽ MIHELIČ - SRČNO MED PTICAMI IN LJUDMI // Petra Vrh Vrezec
- 31 ŠEST DEJSTEV O NAVADNI ČIGRI // prevod in priredba Petra Vrh Vrezec
- 32 NASVETI ZA OPAZOVANJE
- 34 ORNITOFON, SKOVIK IN LEPTICI
- 36 SLOVESNOST OB PREDSTAVITVI ATLASA PTIC SLOVENIJE // pisarna DOPPS
- 38 O MOTIVIH USTANOVITVE DRUŠTVA PRED ŠTIRIMI DESETLETJI (II. DEL) // Iztok Geister
- 42 PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ DOPPS, SEPTEMBER 2019
- 44 NOVICE

UVODNIK

SPOŠTOVANI KOLEGI, STROKOVNJAKI ORNITOLOGI IN VSI LJUBITELJI PTIC, KI SO ŽE DAVNO PRED NAMI OSVOJILE NEBO!

V času mojih študijskih let smo malo slišali o ornitologiji. Edini, ki nas je navduševal s svojim znanjem o pticah, je bil Janez Gregori, tudi ustanovni član društva, ki je začelo delovati pred 40 leti, ne le s spoznavanjem teh svojevrstnih živali, marveč kot skupnost strokovnjakov, ki so v ospredje postavljali varovanje narave zaradi vse večjega onesnaževanja in obremenjevanja okolja, kar je še danes pomembno poslanstvo društva predvsem v času, ko se mnogi zavedamo resnih sprememb v okolju. Potrebni so strokovnjaki, raziskovalci in tudi ljubitelji. To dokazujejo tudi organizacije po svetu, kjer ljubitelje preštevamo v milijonih, in društvo je partner največje med njimi, BirdLife International.

Danes ima tudi na študijskih smereh Biotehniške fakultete ornitologija svoje mesto. Mnogi biologi so prvovrstni raziskovalci in odlični predavatelji, tako na Oddelku kot na Nacionalnem inštitutu za biologijo, če omenim le kolege profesorje: Trontlja, Tometa in Vrezca, ki ornitološke vsebine predstavljajo študentom. Številne akcije v preteklosti dokazujejo, da ima društvo jasno in prepoznavno mesto v družbi, da je pomemben branik pred nespametnimi odločitvami t.i. urejanja prostora in nepriemerne rabe naravnih dobrin.

Ptice so odlični indikatorji, v perju in jajcih kopičijo naše grehe zastrupljanja narave, kopičijo strupene snovi, pretrpele so že marsikaj, a se vračajo močnejše. Biologinja in pisateljica Rachel Carson jih je prepoznala kot neme priče zastrupljanja okolja s pesticidi in jim posvetila znamenito knjigo *Silent Spring* ali v prevodu *Nema pomlad*. Tako kot smo mnogi naravovarstveniki danes, je bila tudi ona v 60. letih napadana, označena je bila za zavoro razvoja, ki hoče človeštvo pahnuti nazaj v Srednji vek. Bila pa je povod za raziskave, ki so pomembno vplivale na ustanovitve komisije, ki danes presoja nevarnost rabe pesticidov. Koliko je uspešna, lahko vsak presodi sam, marsikje se zastrupljanje nadaljuje, priče smo nenadnim poginom, izumiranjem, zmanjševanju vrstne pestrosti zaradi omejevanja življenjskih prostorov in druge rabe le-teh.

Zato je izredno pomembno, da ste člani društva tudi danes opomin družbi in politiki, česa absolutno ne sme več početi. Pa tudi prvi, ki morajo ozaveščati in izobraževati. To dokazujejo številne publikacije in poročila, ki ste jih v teh letih izdali, in akcij, ki so zaustavile agresivne posege. Spomnimo se na vetrnice, nezakoniti lov ptic pevka in še kaj. Pika na i pa je danes predstavljeni *Atlas*, ki bo zagotovo zanimanje za ornitologijo še povečal. Je izjemen vir znanj in odlično delo številnih strokovnjakov. Lahko bo šola za vse nas, posebej pa za študente različnih smeri biologije in naravoslovja. Zato vam vsem čestitam za izjemno delo in prepričan sem, da je Oddelek za biologijo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani pravo mesto za njegovo predstavitev.

PROF. DR. MIHAEL J. TOMAN,

prodekan Oddelka za biologijo Biotehniške fakultete UL

9. maj 2019

foto: osebni arhiv

PTICE NAŠIH KRAJEV

// Blaž Blažič

1

ČRNOGLAVI MUHAR (*Ficedula hypoleuca*)

Septembra 2017 smo bili v Sloveniji priča neobičajno visokemu številu selečih se črnohlavih muharjev. Opazovani so bili tako rekoč povsod, kar 370 osebkov pa je bilo tudi obročkanih. V Sloveniji v jesenskem času sicer v povprečju obročkajo od 50 do 90 ptic te vrste na leto [ŠERE, D. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 197-198].

izvirni foto: **Dare Šere**

2

SEVERNI KOVAČEK (*Phylloscopus trochilus*)

Z vidika prepotovane razdalje zanimiva najdba. Septembra 2017 je bil na Veliki planini med obročkanjem ptic ujet severni kovaček, ki je bil istega leta obročkan v 2540 km oddaljenem okrožju Murmansk v Rusiji [VREZEC, A., FEKONJA, D. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 129-163].

foto: **Gregor Bernard**

3

DULAR (*Charadrius morinellus*)

Redko opazovanje. En osebek je bil konec marca 2019 opazovan na Ratitovcu na 1670 metrih nadmorske višine [https://www.facebook.com/BirdingSlovenia/posts/2477321335625289].

foto: **Vlado Jehart**

4

TEMMINCKOV PRODNIK (*Calidris temminckii*)

Drugi podatek za Ljubljansko barje. Vsaj dva osebka sta bila v začetku maja 2019 opazovana pri Bevkah [http://barjebirding.blogspot.com/2019/05/barje-in-may.html].

izvirni foto: **Matija Mlakar Medved**

5

KRATKOPRSTI ŠKRJANČEK (*Calandrella brachydactyla*)

Peti podatek za Ljubljansko barje. Dva osebka sta se sredi maja dva dni zadrževala v okolici Iga [KOTNIK, A. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 199].

foto: **Alen Ploj**

6

RJAVI ŠKARNIK (*Milvus milvus*)

Posebna najdba. Kadaver prvoletnega osebka s satelitskim oddajnikom (del češkega programa daljinskega spremljanja rjavih škarnikov) je bil konec oktobra 2017 najden v okolici Loga pri Vipavi [VREZEC, A., FEKONJA, D. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 129-163].

foto: **Dejan Bordjan**

7

KRALJIČICA (*Phylloscopus proregulus*)

Izjemno redek podatek, ki pomeni drugo opazovanje vrste v Sloveniji. Pojoča kraljičica se je konec marca 2019 zadrževala pri Ospu [http://carniolicum.blogspot.com/2019/03/pallas-leaf-warbler-2nd-for-slovenia.html].

izvirni foto: **Domen Stanič**

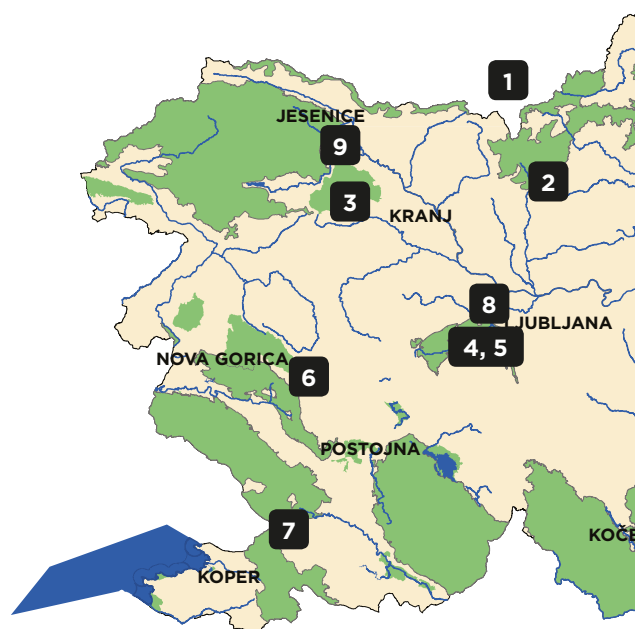

8

MOČVIRSKA SINICA (*Poecile palustris*)

Leta 2007 je bila v desetem koledarskem letu starosti v Sp. Radvanju v Mariboru na istem mestu znova ujeta že obročkana močvirska sinica. Prav tako je bil že obročkan osebek enake starosti na istem mestu vnovič ujet leta 2005 na Tomačevskemrodu v Ljubljani. Podatka sta pomembni starostni najdbi za vrsto v Sloveniji [BRAČKO, F., FEKONJA, D. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 198-199].

foto: **Ivan Petrič**

Naslov za kopije objavljenih prispevkov:
Blaž Blažič, DOPPS, Tržaška 2, SI-1000
Ljubljana, elektronska pošta: blaz.blaz-
ic@dopps.si

Naslov za sporočanje opazovanj redkih vrst:
Jurij Hanžel, Komisija za redkosti,
DOPPS, Tržaška 2, SI-1000 Ljubljana
e-mail: jurij.hanzel@gmail.com

Obrazec za opis opazovanj redkih vrst:
<http://ptice.si/ptice-in-ljudje/komisija-za-redkosti/sporocite-redkost/obrazec/>

9

PLOSKOKLJUNI LISKONOŽEC (*Phalaropus fulicarius*)

Novembra 2017 je bil na obrežju Ptujškega jezera pri Turnišču najden kadaver odraslega samca. Prav tako je bil en osebek aprila 2019 opazovan na Blejskem jezeru. Gre za izredno redki opazovanji vrste v Sloveniji [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184, <https://www.facebook.com/BirdingSlovenia/posts/2530603346963754>].

izvirni foto: **Blaž Blažič**

10

RDEČEVRTATA GOS (*Branta ruficollis*)

Tretje opazovanje vrste v Sloveniji. Dva osebka sta bila sredi januarja 2017 opazovana na Gajševskem jezeru [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184].

foto: **Boris Kozinc**

11

VELIKI GALEB (*Larus marinus*)

En drugoletni osebek je bil v začetku septembra 2017 opazovan pri Podovi. To je sedmo opazovanje vrste v Sloveniji [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184].

foto: **Borut Rubinič**

12

ČRNI ŠKARNIK (*Milvus migrans*)

Med letoma 1984 in 2017 je bilo v Sloveniji opazovanih 1388 osebkov črnega škarnika, večinoma po nižinah z glavnino opazovanj (70 %) na Dravskem polju [BORDJAN, D. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 71-83].

izvirni foto: **Dejan Bordjan**

13

RJAVI LUNJ (*Circus aeruginosus*)

En osebek temne oblike je bil konec aprila 2016 opazovan na zadrževalniku Medvedce. Pred tem ta oblika v Sloveniji še ni bila dokumentirana [PLOJ, A. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 197].

izvirni foto: **Alen Ploj**

14

LOPATASTA GOVNAČKA (*Stercorarius pomarinus*)

Peto opazovanje vrste v Sloveniji. En odrasel osebek je bil v sredini septembra opazovan na zadrževalniku Medvedce [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184].

foto: **iStock**

15

PREKOMORSKI PRODNIK (*Calidris melanotos*)

Peto opazovanje vrste v Sloveniji. En osebek je bil v začetku julija 2017 opazovan na zadrževalniku Medvedce [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184].

foto: **iStock**

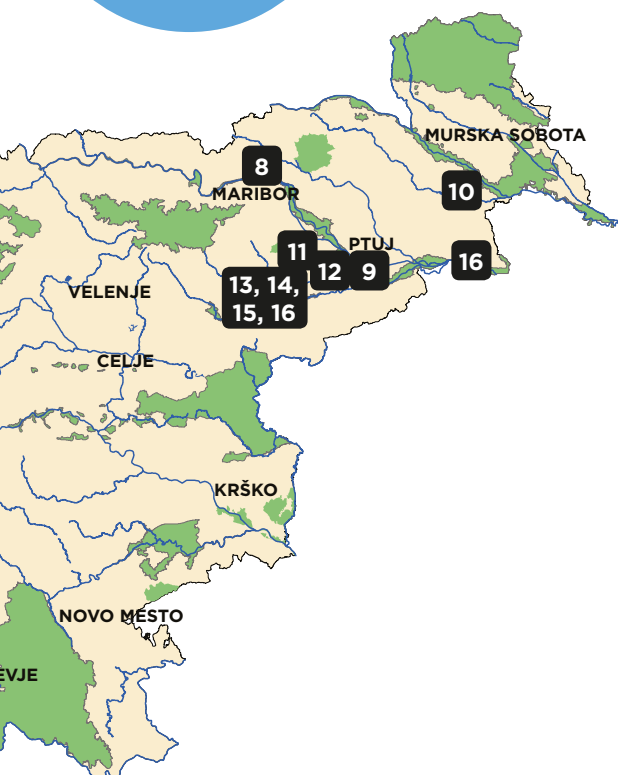
16

BELOLIČNA GOS (*Branta leucopsis*)

V letu 2017 so bili zabeleženi prvi podatki za to vrsto iz kategorije A (prostoživeča vrsta ptice, ki je bila na ozemlju države ugotovljena vsaj enkrat po 1. 1. 1950). Po en osebek je bil januarja tega leta zabeležen na Ormoškem jezeru in v Babincih, oktobra istega leta pa se je en osebek zadrževal tudi na zadrževalniku Medvedce [HANŽEL, J., DENAC, M. (2018): *Acrocephalus* 39 (178/179): 177-184].

izvirni foto: **Robi Šiško**

SEDEM RAZLOGOV, ZAKAJ POTREBUJEMO PTICE

(BOLJ KOT PTICE POTREBUJEJO NAS)

// prevod in priredba Tjaša Zagoršek

Od ptic, opraševalcev, kakršen je tudi kolibri **ORANŽNONOGI PAJKAR** (*Arachnothera magna*), imamo ljudje neposredne koristi, saj vsaj 5 % rastlin, ki jih ljudje uporabljajo za prehrano ali v zdravstvene namene, oprašujejo prav one.
foto: **iStock**

Ptice že od nekdaj navdušujejo množice ljudi. Navdihnile so tudi slovenske in svetovno znane pesnike (denimo Simona Gregorčiča, Svetlano Makarovič ter tudi Williama Shakespeara), slikarje (Vincenta Van Gogha, Clauda Oscarja Moneta idr.), skladatelje, med njimi tudi Vivaldija in Beethovna, ter še marsikoga.

Opazovanje ptic je dandanes vse bolj priljubljen način opazovanja narave okoli nas, ki privlači tako ptičarske obsedence kot tudi tiste, ki jim to pomeni le sprostitvev na sprehodu. Zato je zelo prikladno naslednje vprašanje: "Si lahko predstavljate svet brez ptic?" Koristi, ki jih ima človek od ptic, niso samo kulturne in duhovne narave, saj igrajo ptice, poleg milijonov drugih vrst, osrednjo vlogo pri delovanju ekosistemov po svetu na način, ki neposredno vpliva na človeško zdravje, ekonomijo, proizvodnjo hrane ter še na marsikaj drugega. Poglejmo si v nadaljevanju, zakaj tako nujno potrebujemo ptice.

PTICE URAVNAVAJO ŠKODLJIVCE

Mogoče se sliši malo pretirano, če rečemo, da bi do kolen gazili po nevretenčarjih, če bi izginile ptice – a vendar to ni pretiravanje. Študije so pokazale, da ptice letno pojedjo 400-500 milijonov ton žuželk. Na Kitajskem za mestnega hudournika (*Apus nipalensis*) škodljivci v kmetijstvu dosega jo kar dve tretjini njegove prehrane. Na drugi strani Tihega oceana, v prostranih gozdovih Amerike, je zlati debelokljun (*Hesperiphona vespertina*) »super junak« v času invazije pedica vrste *Epirrita autumnata*. Ekonomisti so izračunali, da opravi delo, vredno 1820 ameriških dolarjev na kvadratni kilometer.

Tudi na domačem vrtu so ptice lahko izjemni pomočniki pri zatiranju škodljivcev. Cikovt (*Turdus philomelos*) po vrtovih zelo rad stika za polži, postovka (*Falco tinnunculus*) z višin išče voluharice in miši, medtem ko poljski vrabci (*Passer montanus*) brskajo za semeni plevelov. Ptice so v svojem delu tako učinkovite, da je v Evropi postavljanje gnezdilnic postalo skorajda praksa za zatiranja škodljivcev.

PTICE OPRAŠUJEJO RASTLINE

Ko pomislimo na oprasovalce, so naša prva misel čebele in drugi kožekrilci in ter metulji. A tudi ptice so pri oprasovanju rastlin izjemno pomembne. Takšne so vrste iz družin kolibrijev (Trochilidae) in medarjev (Meliphagidae). Njihova vloga pri opr-

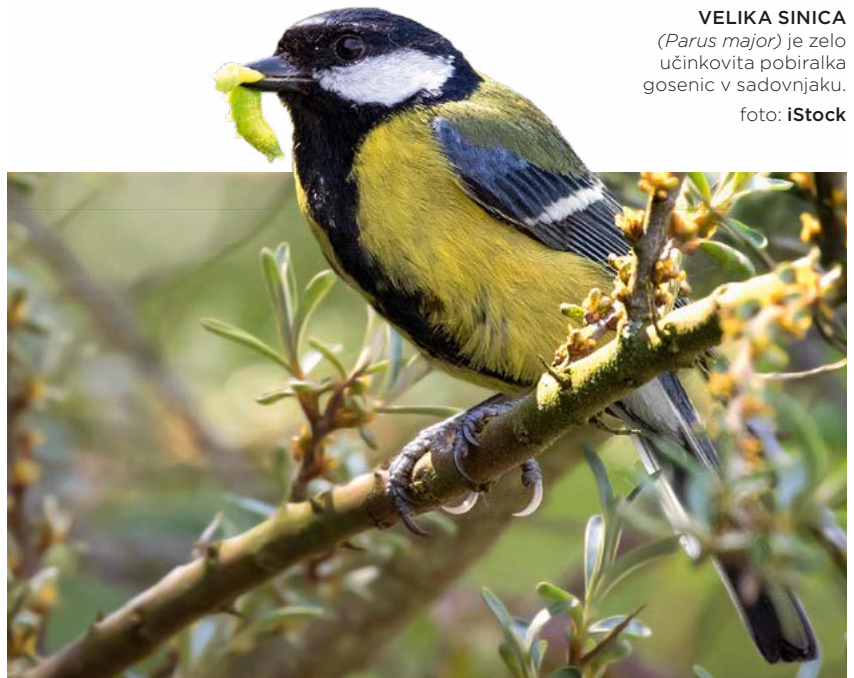

ševanju je še posebej pomembna na višjih nadmorskih višinah ter v vročih podnebnih. V južni Afriki vsaj četrtno vrst kadulj (*Salvia* sp.) oprasijo ptice. Cvetovi rastlin, ki jih oprasujejo ptice, nimajo opojnega vonja, pač pa imajo veličastne cvetove živordečih, oranžnih ali rumenih barv, kar ptice obožujejo. Njihovi cvetovi prav tako proizvajajo obilne količine nektarja, da privabijo in nahranijo ptice, obenem pa se njihov cvetni prah prime na perje ptic ter tako prenese z ene rastline na drugo.

Vloga ptic kot oprasovalcev ima tudi za nas ljudi neposredne koristi, saj vsaj 5 % rastlin, ki jih ljudje uporabljajo za prehrano ali v zdravstvene namene, oprasujejo prav one. In če izginejo, so lahko rezultati zelo drastični. Na Havajih, na primer, je 31 vrst havajskih zvončnic izumrlo skupaj z njihovimi oprasovalci - pticami.

PTICE SO NARAVNI ČISTILCI

Pogled na jastrebe, ki krožijo po nebu, se mogoče komu zdi zastrašujoč, a vendar je čas njihovega prihoda (navadno v roku ene ure od pogina živali)

VELIKA SINICA (*Parus major*) je zelo učinkovita pobiralka gosenic v sadovnjaku.
foto: iStock

Živopisani cvet montbrecije privablja in hrani **OGNJENEGA KOLIBRIJA** (*Panterpe insignis*), ki cvetni prah na perju prenese na drugo rastlino.
foto: iStock

BELOGLAVI JASTREBI
(*Gyps fulvus*) so temeljiti odstranjevalci trupel poginjenih živali.

foto: Dejan Bordjan

ter njihova temeljitost pri čiščenju razpadajočih trupel nekaj, kar jih dela izjemno dragocene. Lahko bi minilo več dni, preden bi drugi, manj učinkoviti mrhovinarji, kot so na primer lisica ali podgane, prišli in počistili truplo ter tako preprečili razvoj in širjenje bolezni, kot sta steklina in tuberkuloza. V času svojega življenja lahko samo en jastreb opravi čiščenje ostankov poginjenih živali v skupni vrednosti vsaj 11.600 ameriških dolarjev.

Toda populacije jastreb, vladarjev neba, so v upadu. V Aziji so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja zaradi uporabe veterinarskega zdravila diklofenak populacije štirih vrst jastreb v samo desetih letih upadle za 99 %. Populacija indijskega jastreba (*Gyps indicus*) je z 80 milijonov osebkov konec osemdesetih let upadla na danes le nekaj tisoč osebkov. Posledica je bila povečanje populacije potepuških psov in z njimi širjenje stekline, ki je vzela življenje 47.300 ljudem.

PTICE RAZŠIRJAJO SEMENA

Ptice so izjemno pomembne pri razširjanju rastlinskih semen. Ko se selijo na daljše in krajše razdalje, v svojih prebavilih prenašajo tudi semena, ki so jih zaužile s sočnimi plodovi rastlin. Rastline »oglašujejo« svoje plodove s pisanimi barvami, bogato energijsko zalogo ter njihovo velikostjo. Nekatere vrste rastlin so se v teku evolucije razvile skupaj s pticami do te mere, da je za uspešno kalitev njihovih semen nujen prehod skozi prebavni trak ptice. Ptice lahko rastlinska semena prenašajo tudi na različnih delih svojega telesa. Semena se s kaveljci

ali z zobci oprimejo perja, prav tako se lahko ob hranjenju prilepijo na kljun in prenašajo na njem. Ptice tako pomagajo oblikovati rastlinski svet, ki ga vidimo okoli nas, obnavljajo obubožane ekosisteme in prenašajo rastlinsko gradivo tudi čez morja do novih kopenskih življenjskih okolij.

Izjemen primer prihaja z Nove Zelandije, kjer kar 70 % gozda pogozdujejo ptice z raznašanjem semen s svojimi iztrebki. Največji vpliv pa ima mikronezijski cesarski golob (*Ducula oceanica*), ki kot ena izmed največjih ptic na arhipelagu Palau raznaša rastlinska semena po celotni verigi otokov. Vendar nam ni treba iti tako daleč, da bi lahko opazovali ptice pri razširjanju rastlinskega gradiva. Šoja (*Garrulus glandarius*) se v zimskem času večinoma prehranjuje s semeni, predvsem bukve, hrasta in gabra. Zelo ljubo ji je skrivanje semen v gozdna tla in zgodi se, da nanje tudi pozabi, ter tako pripomore k razširjanju predvsem hrasta v evropskih gozdovih.

PTICE OBLIKUJEJO POKRAJINO

Življenjski prostori, kot so na primer gozdovi, močvirja in travniki, vplivajo na ljudi po vsem planetu, tudi na tiste, ki živijo več sto kilometrov stran od njih. Skladiščijo ogljik, ohranjajo stabilno podnebje, bogatijo zrak s kisikom ter razgrajujejo onesnažila. Toda brez ptic ti ekosistemi morda sploh ne bi obstajali. Ptice namreč ohranjajo krhko ravnovesje med rastlino in rastlinojedom, plenilcem in plenom. Odličen primer so soline na jugovzhodu Združenih držav Amerike, kjer cveti metličje, ki je naravni filtrator vode, prav tako pa tudi ščiti obalo pred morsko erozijo. Z metličjem se prehranjujejo morski polži vrste *Littoraria irrorata*. Če ne bi imeli plenilcev, kot so školjkarice, škurhi in drugi pobežniki, za katere so ti polži odlična hrana, bi zelo verjetno popasli celotno obrežno vegetacijo ter za sabo pustili le mivko.

Tudi veliki žagar (*Mergus merganser*) igra ključno vlogo pri oblikovanju rečnih ekosistemov. Na njegovem jedilniku se pogosto znajdejo ribe iz družine ostrižev, ki jih s plenjenjem drži pod nivojem nosilne kapacitete okolja. Če bi iz takega prehranjevalnega spleta veliki žagar izginil, bi to povzročilo proces, ki bi lahko negativno vplival na številne druge vrste in tako posledično spremenil celotno združbo nekega vodnega okolja.

ŠOJINA (*Garrulus glandarius*) najljubša hrana je želod, ki ga skriva na različnih krajih in zgodi se, da pozabljeni spomladi vzklijejo, s čimer šoja igra pomembno vlogo pri razširjanju hrasta.
foto: Boris Kozinc

AMERIŠKA ŠKOLJKARICA (*Haematopus palliatus*; na sliki s školjko) s plenjenjem morskih polžev preprečuje, da bi le-ti popasli celotno obrežno vegetacij.

foto: iStock

PTICE OHRANJAJO KORALNE GREBENE

Mogoče se sliši nenavadno, vendar so raziskovalci Univerze v Otagu potrdili, da so iztrebki morskih ptic ključni za uspešno in zdravo rast morskih koral. Ptice, še zlasti morske, tako igrajo ključno vlogo pri kroženju hranil ter ohranjanju koralnih ekosistemov. Morske ptice lahko dnevno prepotujejo na stotine kilometrov, saj se jih večina prehranjuje daleč na odprtem morju. Po vrnitvi na morsko obalo odlagajo prave plasti svojih iztrebkov, tako imenovano gvano. Ta se nato izpira v morje ter "gnoji" morske koralne združbe.

Zanimiva je študija z otočja Chagos, ki je pokazala, kaj se zgodi, ko je ta proces moten. Otočje Chagos sredi Indijskega oceana je arhipelag, ki ga sestavlja 60 otokov. Znanstveniki so otoke »razdelili« glede na to, ali tam živijo ali ne živijo podgane. Izkazalo se je, kako zelo ključna je razširjenost oziroma nerazširjenost tega izjemno prilagodljivega glodalca na teh otokih. Podgane s plenjenjem jajc namreč močno vplivajo na

Iztrebki morskih ptic so ključni za uspešno in zdravo rast morskih koral. foto: iStock

Zaradi njihove dobre raziskanosti in hitrih odzivov na spremembe v okolju so najpomembnejši glasniki zdravja našega planeta in nas že zgodaj opozarjajo na najbolj pereče probleme.

Številčnost otoških vrst ptic, še posebej tam, kjer so se pojavile s pomočjo človeka in jih pred tem ni bilo. V takšnem okolju ptice nanje običajno niso prilagojene. Tam, kjer podgan ni bilo, so bili koralni grebeni zdravi, uspešno so rastle in tudi delež ptic je bil v povprečju zelo velik, kar 1243 osebkov ptic na hektar. Popolnoma druga slika je na otokih, ki so jih naselile podgane. Koralni grebeni so imeli zanemarljivo majhno rast in so ponekod tudi odmirali, prav tako je bil delež ptic zelo nizek, v povprečju dve ptici na hektar.

PTICE NAVDIHUJEJO ZNANOST

Ptice že stoletja navdihujejo znanstvenike in izumitelje. Vse od tehnologije letenja do izuma sistema zadrge po vzoru ptičjega peresa. Nekateri od ptičjih napredkov so bili ogromni, recimo samo izumi velikega umetnika in izumitelja Leonarda da Vincija ali pa Darwinova študija o ščinkavcih z Galapaških otokov, ki se je izkazala za ključno pri oblikovanju njegovih misli o evoluciji z naravno selekcijo. Toda ptice imajo mnogo pomembnejšo vlogo od te, da nam le šepetajo ideje. Zaradi njihove dobre raziskanosti, velike razširjenosti in hitrih odzivov na spremembe v okolju so najpomembnejši glasniki zdravja našega planeta in nas že zgodaj opozarjajo na najbolj pereča vprašanja, kot so na primer podnebne spremembe. Varstvo ptic, predvsem pa njihovih življenjskih okolij, je tako nujna za ohranitev narave, kot smo jo poznali nekoč in si jo želimo tudi v prihodnosti.

Ptice, kot denimo tale **ČUK** (*Athene noctua*) na sliki, nas zaradi dobre raziskanosti opozarjajo na najbolj pereča vprašanja varstva narave.

foto: iStock

VIR:

– Law, J. (2018): Why we need birds (far more than they need us). – *BirdLife The Magazine*, oktober – december, 48-50 str. (<https://www.birdlife.org/worldwide/news/why-we-need-birds-far-more-they-need-us>)

KEFALONIJA – ŽELVJI OTOK

// Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec

Pri izbiranju poletnih dopustniških potovanj se nam navadno na spletnih straneh mnogih turističnih agencij usujejo ponudbe za mnogotere grške otoke, bodisi z egejske ali ionske strani. Turistični opisi na hitro opevajo to ali ono otoško značilnost ter v isti sapi poudarjajo bajne plaže, sredozemski utrip nočnega življenja, slastni zaziki in možnosti za vse sorte vodnih vragolij, potem pa na dolgo in široko o urejenosti apartmajev, njih zvezdicah in drugih tako ali drugače mamljivih hotelskih storitvah. Lahko bi rekli, da so si otoki podobni kot jajce jajcu. Pa vendar, v naravo zazrti popotnik bo skušal dobro pretehtati, kje se bo lahko naužil eksotičnosti tamkajšnje narave, mimo plažnega vrveža, hotelskega gostoljubja in restavracijskega posedanja.

ZNAČILNOSTI DEŽELE:

Površina: **786,6 km²**

Glavno mesto: **Argostoli**

Št. prebivalcev: **35.801**
(46/km²)

GRŠKA KORNJAČA

(*Testudo hermanni*), pravi sredozemski element

foto: **Al Vrezec**

Narodni park Aenos je znan po fantastičnem pragozdu kefalonske jelke (*Abies cephalonica*). Na vsakem koraku se vidi, da tod že vsaj 50 let in več ni pela gozdarska žaga. Vsenaokrog so starodavne jelke orjaških velikosti, polno odmrlih debel, prevrtanih od vsakovrstnih ličink hroščev in drugih žuželk.

foto: Al Vrezec

In tako nas je nekega poznega avgustovskega poletja pot zanesla na ionski otok Kefalonijo. Sicer zelo prodajana destinacija z rajsko plažo Myrtos, a s posebnostjo, goro Aenos, na kateri naj bi v odmaknjem rezervatu prebival belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*). Ta na pol bajka, na pol resnica je bila za nas dovolj velik raziskovalno-pustolovski izziv za obisk tega drugega največjega ionskega otoka. No, in kaj smo tam našli?

BAJESLOVNI DETEL V STARODAVNEM GOZDU

Zapodimo se najprej kar na goro Aenos. Hiter oris iz spletnega učenjaka je, da gre za kar 1628 m visoko

RJAVOGLAVEGA SRAKOPERJA
(*Lanius senator*) lahko vidimo praktično povsod po Kefaloniji.

foto: iStock

Na gori Aenos se pojavijo tudi sredozemski posebneži, kakršen je **JUŽNI SOKOL** (*Falco biarmicus*).

foto: iStock

Na peščene plaže glavate karete kljub turistični vsiljivosti še vedno prihajajo odlagati jajca.
foto: Al Vrezec

Številne ličinke velikega kozlička **KOVAČA** (*Ergates faber*) nakazujejo na okolje, primerno za detle in žolne.

foto: Al Vrezec

Nočni lovec s peščenih plaž, **GLADKI ROVAR** (*Scarites leavigatus*)

foto: Al Vrezec

V Argostolskem pristanišču namesto galebov krmijo z ribami **GLAVATE KARETE** (*Caretta caretta*).

foto: Al Vrezec

ZANIMIVE VRSTE RASTLIN IN ŽIVALI:

kefalonska jelka (*Abies cephalonica*),
kefalonska vijolica (*Viola cephalonica*),
ionska lepnica (*Silene ionica*),
kefalonsko mačje uho (*Ophrys cephalonica*),
monarh (*Danaus chrysippus*),
grška kornjača (*Testudo hermanni*)
glavata kareta (*Caretta caretta*),
rečna sklednica (*Mauremys rivulata*),
kačji skink (*Ablepharus kitaibelii*),
peloponeški slepec (*Anguis cephalonica*),
Blasijev podkovnjak (*Rhynolophus blasii*),
buldoški netopir (*Tadarida teniotis*)

IZUMRLE ŽIVALI:

belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*),
črna žolna (*Dryocopus martius*)

goro, na kateri je bil leta 1962 ustanovljen narodni park, znan po divjih ali, bolje rečeno, podivjanih konjih (*Equus caballus*) in pragozdu kefalonske jelke (*Abies cephalonica*). Slednja je sicer razširjena po večjem delu Grčije, a je bila opisana prav iz Kefalonije. Ta iglasti pragozd sredi Sredozemlja naj bi bil dom belohrbtega detla, ki naj bi si tod delil življenjski prostor s črno žolno (*Dryocopus martius*). To pa sta tudi edina dva plezalca, znana z otoka. Za oči naravovarstvenika je gozd fantastičen. Na vsakem koraku se vidi, da tod že vsaj 50 let in več ni pela gozdarska žaga; vse naokrog so starodavne jelke orjaških velikosti, polno odmrlih debel, prevrtanih od vsakovrstnih ličink saproksilnih hroščev in drugih žuželk. Pogled v razpadajoča debela je hitro razkril glavnega ekosistemskega inženirja, vezanega na odmrli les. To je za prek palca velik hrošč kovač (*Ergates faber*), katerega velike ličinke vrtajo v odmrli debla iglavcev. Idealen plen za večje detle in žolne, bi rekli. Kljub velikemu pričakovanju in ornitološkemu naprežanju pa naše iskanje ni rodilo zelenih sadov. Morda je za to kriv pozni avgustovski datum, vsekakor neprimeren za opazovanje detlov in žoln, morda pa ima zadeva še malo bolj pesimistični razlog. Na videz idealen gozd morda ni bil dovolj, da sta belohrbti detel in črna žolna na otoku tudi obstala, saj se od začetka 90ih let 20. stoletja s tema dvema vrstama na Kefaloniji ni srečal nihče več. Vsekakor ostajata belohrbti detel

in črna žolna izziv novim ornitopustolovcem, ki bi otok obiskali v primernejšem spomladanskem času. Gora Aenos pa je danes bolj znana po ujedah in sokolih. Sami smo opazovali le sokola selca (*Falco peregrinus*), sicer pa se tod pojavljajo tudi takšni sredozemski posebneži, kot so rjasta kanja (*Buteo rufinus*), kratkonogi skobec (*Accipiter brevipes*) in južni sokol (*Falco biarmicus*).

SOBIVANJE ŽELV IN LJUDI

Resnici na ljubo je v poznem poletju zanimivejše nižavje, zlasti nekoliko stran od človeškega vrveža, kjer je dokaj pogost rjavoglavi srakoper (*Lanius senator*), ki ga lahko vidimo praktično povsod po Kefaloniji. Celo malo obljudene plaže lahko postrežejo s svojimi biodiverzitetnimi zanimivostmi. Kefalonija je namreč eden najsevernejših sredozemskih otokov, kamor na peščene plaže še prihajajo glavate karete (*Caretta caretta*) odlagati jajca. Grški naravovarstveniki so glede karete še posebej skrbni, saj želvja gnezda primerno ogradijo in označijo, da jih turistični kopalci ne bi pomendrali ob svojem nezdravem poležavanju na žgočem soncu. Plaže z želvji gnezdi so prav poseben prizor, primer, kako je možno sobivanje med izjemno občutljivo kareto in turističnim vrvežem. No, vsaj zdi se tako. Karete so na Kefaloniji pravzaprav prava znamenitost in ena glavnih turističnih atrakcij največjega

Sladkovodno močvirje pri naselju Livadi buhti od pernate in nepernate biotske pestrosti.

foto: **AI Vrezec**

REČNA SKLEDNICA (*Mauremys rivulata*) je balkanski endemit in zelo številčna vrsta močvirja Livadi.

foto: **AI Vrezec**

otoškega mesta Argostoli. V mestnem pristanišču so tamkajšnji ribiči in gostinci karete navadili na ribje ostanke, ki jim jih redno mečejo v vodo. S kareto se tako srečamo kar s pomola, ko išče hrano. Število karete redno spremljajo in v argostolski pristan naj bi zahajalo 20 do 30 karete, nekatere med njimi so zares orjaške. Čeprav peščena plaža ornitologu ponuja le tu in tam kak izziv, denimo kratkoprstega škrjančka (*Calandrella brachydactyla*), pa je nočni sprehod po plaži s svetilko v roki še prav posebej zanimiv. Ponoči iz vode zlezejo nekatere rakovice, še bolj zanimivi pa so skoraj dva centimetra veliki hrošči gladki rovarji (*Scarites leavigatus*). Čez dan ti plenilci preždiyo v peščenih rovih, ki si jih izkopljejo sami, ponoči pa pridejo na plano in oprezajo za plenom.

ŽELVJE MOKRIŠČE

V poznem avgustu je selitev ptic že v največjem teku, zato je primeren obisk sladkovodnih ali brakičnih močvirij. Prav posebno je dokaj veliko močvirje blizu naselja Livadi, ujeta med kamnito sredozemsko pustoto gore Kasteli in morjem. Mokrišče je ornitološko zanimiva preletna točka za mokože (*Rallus aquaticus*), zelenonoge martinice (*Tringa nebularia*) in druge vodne vrste, a je tudi napajališče za nekatere gnezdilce, kot so rdeče lastovke (*Cercopis daurica*), čebelarji (*Merops apiaster*) in

kotorne (*Alectoris graeca*). A pozor! Nevedna lahko miselnost je na otok pripeljala tudi turško kotorno (*Alectoris chukar*), ki se je na Kefaloniji udomačila in s križanjem ogroža domorodno kotorno. Sladkovodno močvirje pa je zanimivo še zaradi nekaterih nepernatih prebivalcev. V okoliški makiji smo našli na grške kornjače (*Testudo hermanni*). Našli smo celo prevrnjenega samca, ki je v spomladanskih bojih omagal in obležal v znak, kjer ga je pokončalo žgoče sonce. V mehki mivkasti brežini močvirskega raja je vse polno želvjih gnezd, ob katerih je najti prazne jajčne lupine, bodisi oplenjene bodisi izvaljene. Vendar pa tod jajc ne zakopavajo le kornjače, pač pa še ena želva. Ta prileze odlagati jajca iz vode in sladkovodno močvirje je njen pravi dom. Rečna sklednica (*Mauremys rivulata*) je nekoliko večja od naše sklednice in je balkanski endemit. V nasprotju s pticami za želvja jajca poskrbi sonce, saj se trdoglave matere po skrbnem zakopavanju za naraščaj ne menijo več. Saj pravijo, da so želve otroci sonca in nič čudnega ni, da je prav sončna Grčija z njimi najbogatejša evropska dežela.

ZANIMIVE VRSTE PTIC:

kačar (*Circaetus gallicus*),
kratkonogi skobec (*Accipiter brevipes*),
rjasta kanja (*Buteo rufinus*),
južni sokol (*Falco biarmicus*),
kotorna (*Alectoris graeca*),
čuk (*Athene noctua*),
kratkoprsti škrjanček (*Calandrella brachydactyla*),
rdeča lastovka (*Cercopis daurica*),
mejačica (*Cercotrichas galactotes*),
sredozemski kupčar (*Oenanthe hispanica*),
bledi vrtnik (*Hippolais pallida*),
oljčni vrtnik (*Hippolais olivetorum*),
črnogrla penica (*Sylvia rueppelli*),
rjavoglavi srakoper (*Lanius senator*),
balkanski strnad (*Emberiza caesia*),
črnoglav strnad (*Emberiza melanocephala*)

VIRI:

- HANDRINOS, G. & AKRIOTIS, T. (1997): The Birds of Greece. – Christopher Helm, A & C Black, London.
- PHITOS, D., KAMARI, G., KATSOUNI, N., MITSAINAS, G. (2015): The Mt. Aenos of Cephalonia island. History, physiography, biodiversity. – Management body of the National Park of Mt. Aenos, Cephalonia.
- SPEYBROECK, J., BEUKEMA, W., BOK, B., VAN DER VOORT, J. (2016): Field Guide to the Amphibians and Reptiles of Britain and Europe. – British Wildlife Field Guides, Bloomsbury, London.

JE VARSTVO PTIC V INTENZIVNI KMETIJSKI KRAJINI MOGOČE?

// Katarina Denac

Večina evropskih **PRIB** (*Vanellus vanellus*) gnezdi na njivah, kjer glavčina legel propade zaradi kmetijskih del.
foto: iStock

Čeprav naslov članka zveni kot oksimoron, bistroumni nesmisel, je varstvo ptic v intenzivni kmetijski krajini nadvse resna in pereča tema. V Evropi so populacije ptic kmetijske krajine od leta 1980 upadle za 57 %. Ker je nerealno pričakovati, da se bo proces intenzifikacije kmetijstva v Evropi kmalu zaustavil ali celo obrnil, si pred problemom ne smemo zatiskati oči. Sobivanje modernega kmetijstva in ptic v primerih nekaterih vrst zahteva zgolj manjše prilagoditve kmetovanja, v drugih primerih pa so sodobne kmetijske prakse nezdržljive z dolgoročnim preživetjem vrst in bi za

njihovo varstvo potrebovali večja sklenjena območja z varstvu narave podrejenimi režimi kmetovanja. V članku se bomo osredotočili na prvo skupino.

ZAČETKI INTENZIFIKACIJE KMETIJSTVA

V času druge svetovne vojne je nastala velika potreba držav po samooskrbi s kmetijskimi pridelki, povečala pa se je tudi potreba po oskrbi vojakov na frontah z zadostnimi količinami hrane. Dvajset milijonov meščanov v Združenih državah Amerike je sodelovalo v pobudi »Victory Gardens« (vrtovi zmagovalstva), s katero jih je država pozvala, da zasadijo vrtove na svojih dvoriščih, opuščenih mestnih površinah in celo strehah stavb. Letno so tako pridelali 9–10 milijonov ton hrane, ki so jo deloma porabili sami, presežke pa pošiljali svojim vojnim zaveznikom. Kmetje so morali z manj delavci – večina je bila namreč vpoklicana v vojsko – pridelati več hrane. Z uporabo različnih tehnologij so želeli povečati učinkovitost obdelovanja zemlje in njeno donosnost. Zanašali so se predvsem na novo mehanizacijo, gnojila in pesticide, ki so takrat doživeli pravi razmah. Način kmetovanja so ponekod manj, drugod pa praktično v celoti (npr. v Sovjetski zvezi) določali državni vrhovi. Intenzifikacija kmetijstva je bila rojena.

ALI IMAJO PTICE RES TEŽAVE?

Na sestankih s predstavniki slovenskega kmetijstva je dostikrat izražen njihov dvom, da moderni načini obdelovanja zemlje res ogrožajo ptice in povzročajo njihov upad. Odgovornost za zmanj-

HRIBSKI ŠKRJANCI
(*Lullula arborea*) na Goričkem gnezdijo pretežno na njivah ozirnega žita in prahi.

foto: Alen Ploj

šanje populacije ptic kmetijske krajine v Sloveniji za več kot petino v 11 letih (2008–2018) bi raje pripisali globalnim podnebnim spremembam, neugodnemu spomladanskemu vremenu ali plenilcem. Kljub temu pa so dokazi o negativnem vplivu intenzifikacije kmetijstva na ptice, druge živali in rastline številni, člankov na to temo pa je skorajda nepregledno mnogo. Ptice zaradi spremenjenih načinov kmetovanja izgubljajo gnezdišča in prehranjevališča (premena travnikov v njive, odstranjevanje omejkov, mejic, posameznih dreves in grmov, sečnja visokodebelnih sadovnjakov). Mehanizacija jim uničuje legla, zaradi nenehnih motenj (obdelava njiv, paša) so gnezda bolj izpostavljena plenilcem in neugodnemu vremenu, pesticidi negativno vplivajo na količino in pestrost hrane, nekateri pa so neposredno strupeni tudi za ptice. Pomembna je tudi kvaliteta preostalih življenjskih prostorov ptic, na katero kmetijska stroka gleda z drugačnimi očmi kot narava. V očeh prve je namreč na Ljubljanskem barju ogromno travnikov, ki pa za ptice zaradi svoje pregnojenosti in pogostih košenj praktično niso več uporabni niti kot prehranjevališče, kaj šele gnezdišče. Videti je, da jih zahtevnejše vrste, na primer kosec (*Crex crex*) in repaljščica (*Saxicola rubetra*), sploh ne prepoznavajo več kot primerne za vzrejo svojih mladičev.

V zadnjem desetletju ali dveh je naravovarstvena stroka snovala in preizkušala nekatere rešitve za tiste gnezdilke, ki so travniška gnezdišča popolnoma ali pa v večji meri zamenjale za njive. Tovrstne rešitve zahtevajo sodelovanje z obdelovalci in lastniki zemljišč, predvsem pa angažiranje naravovarstvene stroke pri oblikovanju pravil skupne kmetijske politike, na primer kmetijsko-okoljsko-podnebnih ukrepov (KOPOP). S projektnim in prostovoljnim delom je namreč mogoče izboljšati razmere le na manjših površinah, medtem ko določila skupne kmetijske politike EU zadevajo ogromne površine in bi res lahko bistveno pripomogla k varstvu biotske raznovrstnosti v Evropi.

ZAPLATE GOLIH TAL IN CVETNI PASOVI

Poljski škrjanec (*Alauda arvensis*), katerega evropska populacija je v zadnjih 35 letih upadla za 53 %, slovenska pa zgolj v zadnjem desetletju za 59,7 %, je izvorno gnezdilca step, vendar pa dandanes v Evropi najpogosteje gnezdi na velikih njivah. Ker je tam njegov gnezditveni uspeh dokaj pičel, so bili prvi varstveni ukrepi usmerjeni v varstvo omejkov – travnatih robov med njivami. To ni dalo zelenih rezultatov, saj je za robne življenjske prostore značilna velika stopnja plenjenja. Nato so znanstveniki v več evropskih državah ugotovili, da sta gnezditvena gostota in uspeh poljskega škrjanca ter število poskusov gnezdenja v sezoni večja na njivah z zaplatami golih tal kot na njivah brez njih. Ustvarili so jih tako, da so med setvijo večkrat za kratek čas ugasnili sejalnico. Njihova skupna površina na hektarju njive je znašala med 30 in

V **CVETNIH PASOVIH** je neprimerno večja pestrost in številčnost nevretenčarjev kot na njivah.

foto: **Jozef Kotulič** (Wikimedia Commons)

140 m²; med sezono so jih na redko porasli pleveli, v katere so škrjanci skrili svoja gnezda. Ukrep je v nekaterih državah na voljo kot del KOPOP. V Švici so za poljskega škrjanca oblikovali 3–10 m široke cvetne pasove, zasejane z domorodnimi eno-, dvo- in večletnimi pleveli. Škrjanci so jih uporabljali kot gnezdišče in prehranjevališče med celotno gnezditveno sezono, vendar so bili učinkoviti le, če je bilo rastje na njih nizko in redko. Podobne cvetne pasove, vendar nekoliko ožje (1–2 m), nameravamo na robovih njiv na Ajdovskem polju zasejati za črnočelega srakoperja (*Lanius minor*). Uporabili bomo seneni drobir s slovenskih travnikov. Pričakujemo, da bo srakoper pasove uporabljal kot prehranjevališče.

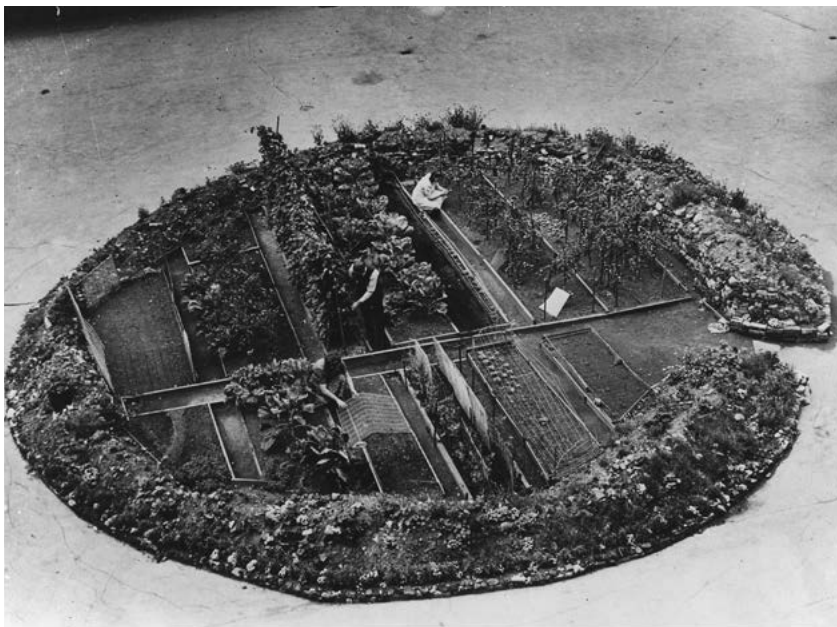
»Victory Gardens« (vrtovi zmagovaljva): Londonski par je zasejal zelenjavo v bombnem kraterju, kjer so nacisti sejali smrt (februar 1943).

foto: **Wikipedia**

Država je s plakati pozvala državljane, naj na svojih dvoriščih, opuščeni mestnih površinah in celo strehah stavb zasadijo vrtove (prevod besedila zgoraj: Sejte semena zmage! Zasadijo in vzgojite svojo lastno zelenjavo!, spodaj: Vsak vrt je »tovarna streliva«!)

vir: **Wikipedia**

ČRNOČELEMU SRAKOPERJU (*Lanius minor*) pomagamo z zasaditvijo mejic, setvijo cvetnih pasov in postavljanjem lovnih prež.
foto: **Alex Kotnik**

SODELOVANJE ORNITOLOGOV IN KMETOV

Sredi aprila letos smo s kolegi iz Javnega zavoda Krajinski park Goričko obiskali avstrijske naravovarstvenike, ki v Naravnem parku Mühlviertel in njegovi okolici učinkovito varujejo hribskega škrjanca (*Lullula arborea*). Tam gnezdi skoraj izključno na njivah ozimnega žita ali detelje, redkeje v jarem žitu. Kmetje, ki imajo na svojem zemljišču zaseden teritorij hribskega škrjanca, dobijo plačilo 300 € za obdobje petih let, zavezati pa se morajo, da bodo v tem času gospodarili enako kot doslej, torej brez kakršnihkoli velikih sprememb v prostoru. Kaj konkretno to pomeni? Gozdnega roba ne smejo krčiti (lahko posekajo samo posamezna drevesa), travnikov ne smejo gnojiti bolj ali kositi večkrat kot prej; če želijo zaradi vodne erozije asfaltirati kolovoz na pobočju, lahko z asfaltom prekrijejo zgolj kolesnice, medtem ko mora sredinski del ostati zatravljjen ali prekrit s peskom, da se tam lahko hribski škrjanec še naprej nemoteno prehranjuje. Če ornitologi na njihovem zemljišču najdejo še gnezdo – pri čemer je dovolj le sum na gnezdenje, na primer opazovanje staršev s hrano v kljunu, nabiranje gnezditvenega materiala ali svarilno ogle-

MEJICA v intenzivni kmetijski krajini je za ptice kot oaza v puščavi.
foto: **Katarina Denac**

šanje – so kmetje upravičeni do dodatnega letnega plačila 450 €/ha. Ornitolog določi površino (praviloma gre za njivo), na kateri kmet ne sme opravljati nobenih del do določenega datuma. Ta je različen od primera do primera, saj je odvisen od faze, v kateri je najdeno gnezdo (ali ga starša šele gradita, so v njem jajca ali že mladiči). S temi ukrepi, v katere so vključili 80 % znanih teritorijev hribskega škrjanca, in obsežno komunikacijo s kmeti so populacijo vrste povečali skoraj za dvakrat. Avstrijski primer je za nas pomemben zaradi podobnosti s situacijo na Goričkem, kjer hribski škrjanci gnezdi skoraj izključno na njivah ozimnega žita ali na prahi, prehranjujejo pa se tudi na ekstenzivnih suhih travnikih, kolovozih in cestnih robovih – vsepovsod, kjer je rastje nizko in redko, golih tal pa veliko. V letu 2018 smo ugotovili, da so zaradi časovnega ujemanja s kmetijskimi opravili (oranje, brananje, setev, nanos fitofarmaceutskih sredstev in umetnih gnojil) njive zanj lahko ekološka past, saj sta tako propadli dve najdeni gnezdi, tretje pa se je temu izognilo za las. Poleg varstva ekstenzivnih suhih travnikov, ki smo se ga lotili v okviru projekta Gorička krajina, bo na Goričkem torej treba poiskati učinkovite in dolgoročne načine varovanja na njivah gnezdečih hribskih škrjancev, pri čemer nam bodo avstrijske izkušnje v veliko pomoč.

ZASADITEV MEJIC TER POSTAVITEV LOVNIH PREŽ

Rjavi srakoper (*Lanius collurio*) za gnezdenje ne potrebuje velikih in gostih sestojev grmovja, pač pa mu zadoščajo že posamezni trnasti grmi, zasajeni ob rob travnika, pašnika, kolovoza ali njive. Zanj lahko ob robovih obdelovalnih površin postavimo tudi t. i. Benjeseve mejice, to so v 1–2 m visok kup zložene odrezane veje (trnastega) grmovja. Da lažje lovi plen, postavimo še loвне preže, 1–5 m visoke lesene kole, s katerih poletava na tla. Postavitev kolov je smiselna na meji med življenjskimi prostori z različno visokim in strukturiranim rastjem, npr. med travnikom in njivo ali med travnikom in kolovozom. Enak ukrep se je kot zelo uspešen izkazal

Že zasaditev enega ali dveh dreves ob rob njive ali travnika pticam poveča možnosti za prehranjevanje, petje in preverjanje, ali se je varno spustiti h gnezdu.
foto: **Katarina Denac**

tudi na Ajdovskem polju za črnočelega srakoperja ter na Goričkem za zlatovranko (*Coracias garrulus*) in velikega skovika (*Otus scops*). Slednja vzporedno z izboljševanjem prehranjevalnih razmer potrebuje tudi gnezdišča, ki jih najhitreje zagotovimo s postavitvijo gnezdilnic, dolgoročno pa z zasaditvijo visokodebelnega sadovnjaka ali drevesne mejice. Te bomo za črnočelega srakoperja zasadili na Ajdovskem polju, kjer so bili v melioracijskih načrtih predvideni protivetrni pasovi do sedaj večinoma izsekani ali pa so propadli, ker zasajene drevesne vrste niso bile kos lokalnim razmeram. Prosnik (*Saxicola torquata*) je poleg poljskega škrjanca značilna gnezdilka intenzivne kmetijske krajine v Sloveniji, kar potrjujejo raziskave na Dravskem polju in Goričkem. Njegova številčnost pri nas je v zadnjih desetih letih strmo upadla, najverjetneje zaradi izginjanja drobnih elementov, ki mu v intenzivni krajini omogočajo preživetje. Tako je z nekaterih delov Goriškega izginil po opravljenih komasacijah, ki jim je sledila odstranitev že tako pičle lesne vegetacije in omejkov. Na Dravskem polju se pojavlja le na njivah, ki imajo na robu kakšen grm ali visoke steblikle (npr. osate). Prosniku bi torej lahko pomagali z ohranjanjem omejkov (po komasaciji ne bi smelo priti do združevanja več manjših njivskih parcel v eno večjo), posameznih grmov ali manjših otokov grmovja ter drevja na robu njiv in s postavitvijo nizkih lovnih prež (1–2 m) na meje med različnimi življenjskimi prostori. Pri umeščanju lovnih prež je dobro poznati sestavo lokalne favne, saj z njimi povečamo plenilski pritisk na okoliških površinah. S tem tvegamo negativen vpliv na ogrožene vrste (npr. nevretenčarje).

PRIBA JE ŠE VEDNO IZZIV

Priba (*Vanellus vanellus*) ostaja trd oreh za naravovarstvenike, čeprav je bilo v tujini razvitih in preizkušenih že več ukrepov. Poleg kmetijskih del nanjo namreč močno vpliva plenjenje. To je pogubnejše pri posamič ali v manjših skupinah gnezdečih parih, medtem ko so kolonije z vsaj petimi pari uspešnejše pri skupni obrambi svojih legel. Žal se

je na primer na Ljubljanskem barju od sredine 80ih let 20. stoletja zmanjšala ravno velikost kolonij, posledično pa je številčnost prib. strmoglavila na okoli četrtino nekdanje. Pri nas z izjemo posameznih priložnostnih reševanj gnezd ali mladičev nimamo izkušenj z varstvom na njivah gnezdečih prib., saj sistemski ukrepi (npr. v shemi KOPOP) zanjo ne obstajajo. V tujini so preskusili ukrepe, ki jih kmet lahko izpolni sam: poveča delež površin s praho in spomladi sejanimi poljščinami (jaro žito, okopavine), ustvari cvetne pasove, kamor se lahko zatečejo mladiči po izvalitvi, in zakasni kmetijska dela vsaj do izvalitve mladičev. Nadgradnja teh ukrepov pa zahteva pomoč ornitologa, ki išče in diskretno označi gnezda, da se jim nato kmet ob obdelavi tal izogne, ali pa gnezdo začasno odstrani in ga po opravljenih delih namesti nazaj. Pomoč ornitologa je potrebna tudi pri začasnem prekrivanju gnezd s plastičnimi vedri med nanašanjem pesticidov in gnojil, nameščanju železnih kletk prek gnezda (za preprečevanje teptanja na pašnikih) ali pri ograditvi njiv z električno ograjo, ki zmanjša stopnjo plenjenja.

Veliki skoviki, zlatovranke, črnočeli srakoperji in številne druge ptice s pridom uporabljajo zanje postavljene **LOVNE PREŽE**.

foto: Gregor Domanjko

V Programu razvoja podeželja smo imeli Slovenci doslej le en ukrep, namenjen varstvu ptic, in sicer »Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov«

(VTR), ki je osredotočen na kosca. Bomo zmogli toliko politične volje, da se mu bodo v programskem obdobju 2021–2027 pridružili ukrepi za gnezdilke na njivah?

REŠITVE OBSTAJAJO!

Če se še enkrat ozremo na naslov članka, lahko rečemo, da varstvo ptic v intenzivni kmetijski krajini ni brezupno, ampak so nam za nekatere vrste na voljo dobre, učinkovite prakse. Če se bodo izkazale tudi v naših razmerah, jim je treba izbojevati mesto v državni kmetijski politiki. Seveda pa morajo biti finančno spodbudne za kmeta in podprte tudi s strani kmetijskih svetovalcev, ki imajo veliko vlogo pri kmetovi odločitvi, v katere ukrepe bo vključil svoje površine.]

NA POTI BREZ VRNITVE?

// Lovrenc Lipej

NAVADNI MORSKI PES
(*Mustelus mustelus*) je
pridneni plenilec, ki se
razmnožuje tudi v zalivu.
foto: iStock

Bioticsko raznovrstnost našega planeta, pa naj bo to kopenska ali morska, ogroža pet jezdecov apokalipse; uničevanje in izguba življenjskih prostorov, invazija tujerodnih vrst, onesnaževanje okolja, podnebne spremembe in netrajnostna raba virov. V morskem okolju ni niti najmanjšega dvoma, kateri jezdec najbolj drastično udriha po biotski raznovrstnosti in je v zelo kratkem obdobju spravil na rob izumrtja številne vrste morskih organizmov. To je netrajnostna raba, pri kateri sta med glavnimi dejavniki prelov in prilov. Prelov je pretiran izlov tarčnih organizmov, prilov (*ang. by-catch*) pa je kolateralna škoda ribolova. V ribiške mreže se namreč poleg tarčnih organizmov ujamejo številne vrste organizmov, med katerimi so delfini, morske ptice, morske želve, velika množica rib, tudi morskih psov in skatov, in orjaško število različnih nevretenčarjev. Krvni davek netrajnostne rabe plačajo torej tudi morski psi in njihovi bratranci skati. Glede na dejstvo, da gre za plenilce na vrhu prehranjevalne verige, je potemtakem za morsko okolje to velika

Devetmetrski **MORSKI PES ORJAK** (*Cetorhinus maximus*)
pred Piranom, april 2001
foto: Boris Šuligoj

škoda. Možnost preživetja osebkov, ki jih takoj po ulovu odvržejo v morje, pa je zelo majhna. V zahodnem Sredozemskem morju je stanje zelo zaskrbljujoče, v vzhodnem pa nekoliko boljše.

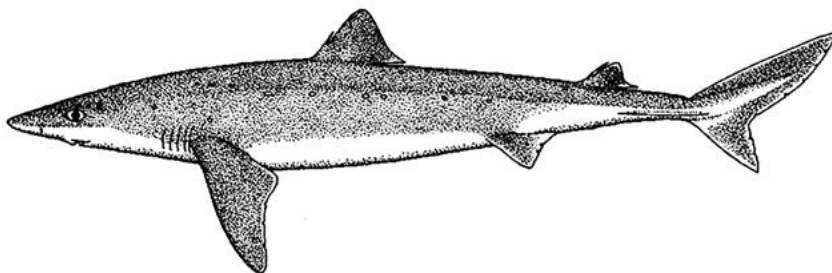
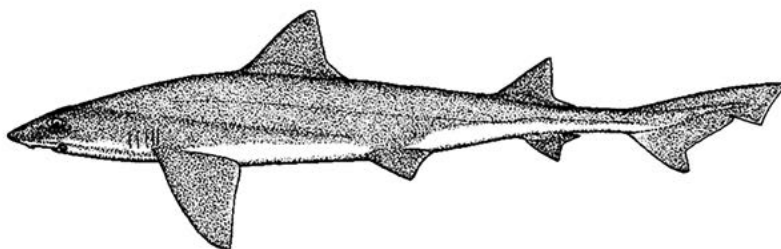
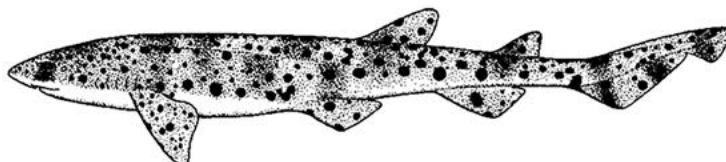
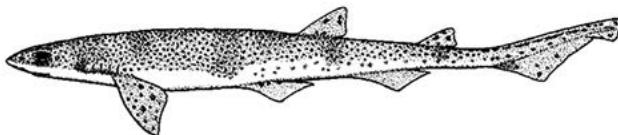
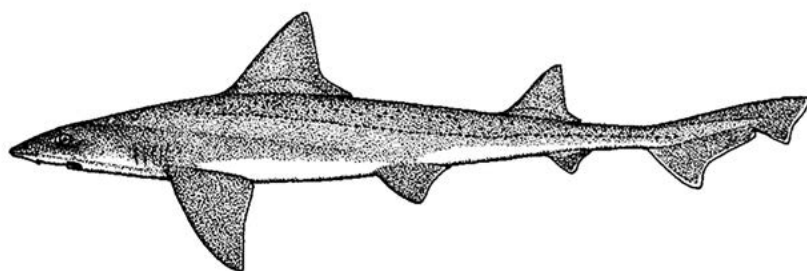
KOLIKO VRST?

Med hrustančnice uvrščamo morske pse (Pleurotremata), ki imajo škržne reže na bokih, in skate (Hypotremata), ki imajo škržne reže na spodnji strani telesa. Obstajajo tudi morske podgane (Holocephalii), ki pa jih v slovenskem delu Jadrana ni, saj živijo le v velikih globinah. Doslej je bilo v slovenskem morju ugotovljenih najmanj 26 vrst različnih vrst morskih psov in skatov, čeprav so bili nekateri od njih pri nas ujeti ali opaženi kvečjemu nekajkrat. Žal velika večina podatkov prihaja od ribičev, ki nas obvestijo in pogosto odstopijo ujeto gradivo za raziskave Morski biološki postaji (MBP) Nacionalnega inštituta za biologijo. Bolj ali manj redno se pojavljajo predvsem navadni (*Mustelus mustelus*) in črno-pikasti morski pes (*M. punctulatus*), od skatov pa pegasta (*Raja asterias*) in trnasta raža (*R. clavata*), navadni (*Myliobatis aquila*) in kljunati morski golob (*Aetomylaeus bovinus*), električni morski skat (*Torpedo marmorata*) ter navadni (*Dasyatis pastinaca*) in vijoličasti morski bič (*Pteroplatytrygon violacea*). Druge vrste se pojavljajo občasno, čeprav redkeje kot v preteklosti, kar gotovo velja za sinjega morskega psa (*Prionace glauca*) in morsko

lisico (*Alopias vulpinus*). Nekatere vrste pa niso bile opažene že več kot petdeset let. Taka vrsta je npr. navadni sklat (*Squatina squatina*), ki je bil svoj čas ena izmed najpogostejših vrst morskih psov, še posebej v Tržaškem zalivu.

LUŽA, POLNA ZANIMIVOSTI

Kljub majhnosti naše luže na vrhu Jadrana smo v zadnjih desetletjih odkrili veliko zanimivih značilnosti iz življenja hrustančnic. To se npr. nanaša na kljunatega morskoga goloba (*Aetomylaeus bovinus*). Ta skrivnostna vrsta je povsod v Sredozemskem morju redka vrsta skatov, možno pa je, da se uspešno ogiba ribiškimi mrežam. V slovenskem delu Jadrana jih je bilo ujetih okoli 40, od katerih pa so bili nekateri pravi orjaki, saj so tehtali več kot 100 kg, v dolžino pa so z repom vred merili skoraj tri metre. Gre tudi za največje doslej evidentirane primerke kljunatih morskih golobov na svetu. Še bolj zanimivo pa je dejstvo, da so bili prav vsi orjaki samice, ki so imele v sebi zarodke, kar pomeni, da se v našem delu Jadrana ali pa vsaj v bližnji okolici ta vrsta razmnožuje. Še večji velikani so morski psi orjaki (*Cetorhinus maximus*). Prehranjujejo se z zooplanktonom. Še posebej pomembni zanje so planktonski raki ceponožci, predvsem nekatere večje vrste, ki se v našem delu Jadrana pojavljajo v spomladanskih mesecih. Zato lahko morske pse orjake v severnem Jadranu pričakujemo predvsem spomladi. Prvi orjak se je v našem morju pojavil maja 2000, ko se je mladič, ki je meril 299 cm v telesno dolžino, zapletel v ribiško mrežo. Istega leta se je to dogodilo tudi drugemu mladiču z 249 cm telesne dolžine. A prave velikane smo imeli priložnost opazovati šele leta 2001, ko se je deseterica morskih psov orjakov skoraj poldrugi mesec (april-maj) pasla v slovenskem morju in iskala oblake goste juhe iz zooplanktona. Največji je meril devet metrov v dolžino, večina pa okoli sedem. Orjaki še vedno, čeprav neredno, prihajajo v

Najpogostejše vrste morskih psov v Sloveniji (od zgoraj si sledijo): črнопikasti morski pes (*Mustelus punctulatus*), mala morska mačka (*Scylliorhinus canicula*), velika morska mačka (*Scylliorhinus stellaris*), navadni morski pes (*Mustelus mustelus*) in morski pes trnež (*Squalus acanthias*)

ilustracija: prirejeno po Lipej s sod. (2004): Sharks of the Adriatic Sea

BELI MORSKI VOLK (*Carcharodon carcharias*) iz Izole leta 1963
foto: arhiv Lovrenca Lipeja

naše kraje. Osem in pol metrski orjak je aprila 2016 raziskoval ožji obalni pas med Fiesom in Piranom, letošnji osebek z 28. februarja 2019 pred Izolo pa je bil gotovo tisti nesrečnež, ki se je pri Umagu nekaj dni kasneje zapletel v ribiško mrežo in so ga potem ribiči rešili in odvlekli na odprto morje. Kar se orjakov tiče, je treba omeniti še ulov mladiča za božič 2014, ki je sploh eden najmanjših na svetu, saj je meril (za orjaka) komajda 217 cm v dolžino. Med posebnosti bom omenil še ulov dveh še živih beličnih primerkov električnega skata (*Torpedo marmorata*) septembra 2009. Izkazalo se je, da gre za prva primera bledičnih osebkov te vrste na svetu.

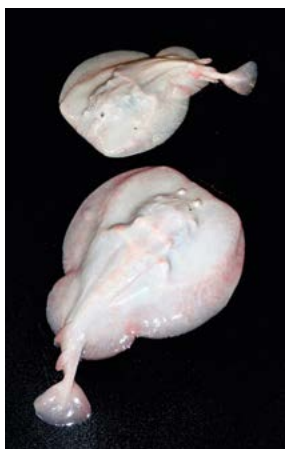
OAZA V PLITVINI

Ena izmed najpomembnejših ugotovitev, ki izhaja iz raziskav na MBP, je gotovo odkritje, da sta slovensko morje in širši severni Jadran izjemno pomembno razmnoževalno okolje za nekatere vrste

Osemmetrski **MORSKI PES ORJAK** (*Cetorhinus maximus*) pred Fiesio, april 2018

foto: **Tomaž Rus**

Albinistična primerka **ELEKTRIČNIH MORSKIH SKATOV** (*Torpedo marmorata*), ujeta v Piranskem zalivu

foto: **Lovrenc Lipej**

hrustančnic. Drugo tako območje je Gabeški zaliv v Tuniziji. V tem plitvem in zavetnem okolju poteka razmnoževanje, obenem pa tudi razvoj mladih osebkov v najbolj ranljivih časih njihovega življenja. V slovenski morski luži in širšem Tržaškem zalivu so bili ujeti zelo majhni in komajda skoteni osebki nekaterih morskih psov in skatov, kot so sinji morski pes, sivi morski pes (*Carcharhinus plumbeus*), navadni in črnopikasti morski pes, pegasta in trnasta raža, vijoličasti morski bič, električni morski skat ter navadni in kljunati morski golob.

Upravičeno imamo lahko okolje slovenskega morja in širše okolice za vzrejno območje (*nursery area*). To je še posebej pomembno zato, ker mnoge vrste hrustančnic v plitvem okolju slovenskega morja in Tržaškega zaliva doživijo ontogenetski preskok v prehrani, kar pomeni, da se mladiči prehranjujejo z drugačnimi vrstami plena kot odrasli osebki. Ker so manj spretni pri lovu kot odrasli, so bolj oportunistični in je zato njihova prehrana v osnovi bolj raznovrstna. Z odraščanjem pa pridobivajo na izkušnjah, ki vodijo v specializacijo prehranjevanja oziroma v bolj enolično prehrano. Ontogenetski preskok v prehrani so v Severnem Jadranu ugotovili tudi pri želvi kareti (*Caretta caretta*).

ODKRITJA NA DOMAČEM PRAGU

Pogin morskih psov in skatov v ribiških mrežah je velika škoda, saj potrebujejo zelo veliko časa, da spolno dozori. Zato je smiselno, da se take primerke uporabi za karseda veliko analiz. Prav na ta način

smo obelodanili nekatera nova spoznanja o morskih psih in skatih. Ko se je januarja 2018 v ribiško mrežo ujel morski pes šesteroškrgar (*Hexanchus griseus*), je bilo to veliko presenečenje. Na podbradku morskega psa smo našli zajedavca vrste *Demoleus heptapus*, ki je v Sredozemlju in širše eden redkih primerov te redke in malo znane vrste zajedavskega ceponožca.

Morski psi in skati so plenilci na vrhu prehranjevalne verige, zato jih lahko uporabimo kot indikatorje. Še posebej so pomembne analize bioakumulacije in biomagnifikacije strupenih in drugih snovi. Analiza bioakumulacije metilnega živega srebra (MeHg) pri treh vrstah skatov iz našega morja je pokazala, da so vrednosti tega onesnaževala razmeroma visoke in premosorazmerne z dolžino telesa in maso. Da je bioakumulacija tesno povezana z velikostjo oziroma starostjo primerkov, so pokazale tudi raziskave kopičenja selena, celotnega arzena in arzenobeta-ina pri omenjenih vrstah skatov. Še posebej visoke vrednosti metilnega živega srebra so bile izmerjene v primeru vijoličastega morskega biča, ki se v slovenskem morju pojavlja šele od leta 1999.

Posebno zanimive so raziskave prehranjevalne ekologije skatov in morskih psov. Pričakovali bi, da so si vrste iz našega morja zelo tekmovalne pri plenjenju organizmov z morskega dna ali nad njim. Analiza prehrane sedmih hrustančnic, in sicer treh vrst morskih psov in štirih skatov, je pokazala, da se hranijo z različno hrano in da med njimi skorajda ni tekmovanja.

Slovenski del Jadranskega morja je z vidika pojavljanja hrustančnic zelo zanimiv, poleg tega pa tudi zelo pomemben. A pričevanja iz zahodnega Mediterana kažejo, da je stanje zelo pereče in usoda hrustančnic zelo negotova. Možno je, da se tudi v našem delu Jadrana obeta v prihodnosti podoben scenarij. Ni pa nujno, kar kaže moja izkušnja izpred nekaj let. Takrat sem namreč pisal, da lahko imamo nekatere vrste morskih psov, kot so sklata (*Squatina squatina*), v slovenskem morju za izumrle. Novice iz zadnjih let pa so obelodanile, da so v različnih predelih Jadrana ulovili nekaj osebkov te vrste. Zato iskreno upam, da sem se prenaglil in da bomo tudi v našem delu Jadrana spet imeli priložnost opazovati (raje kot ujeti) sklata in tako doživeti vrnitev odpisanih.

Skrivnostni **KLJUNATI MORSKI GOLOB** (*Aetomylaeus bovinus*) je povsod v Sredozemskem morju redka vrsta skatov, možno pa je, da se uspešno ogiba ribiškim mrežam.

foto: **iStock**

ČLOVEK PROTI TEHNOLOGIJI

ALI LAHKO ZVOČNI SNEMALNIKI NADOMESTIJO TERENSKO POPISOVALCE?

// Rudi Kraševac, Živa Hanc

Točkovno štetje je metoda, pri kateri popisovalec na terenu zabeleži vse opažene ali slišane osebe in oceni njihovo oddaljenost. Alternativa oz. podpora tej tradicionalni metodi je v zadnjem času uporaba avtonomnih zvočnih snemalnikov. Ti se vse pogosteje uporabljajo pri ekoloških raziskavah in monitoringu različnih skupin živali (ptic, morskih sesalcev, žuželk, netopirjev, dvoživk itd.). Snemalniki lahko na standardiziran način zabeležijo velike količine podatkov, so učinkoviti, večnamenski ter finančno ugodni. Vse to kaže na njihove prednosti in velik potencial za uporabo v prihodnjih raziskavah.

MIKROFON NAMESTO UŠESA

Tradicionalna metoda točkovnega štetja se je skozi desetletja izpopolnila in je zato lahko primerljiva med različnimi popisovalci. Primerljivost popisov z zvočnimi snemalniki pa je težja, saj je metoda mlada in še ne poznamo vseh dejavnikov ter njihovega vpliva na metodologijo. Omejitev snemalnikov je tehnična specifikacija mikrofонов. Močan vpliv ima kvaliteta mikrofona oziroma njegov notranji šum. "Glasni" mikrofoni oddajajo močan notranji šum, ki vpliva na jakost zvoka ozadja (veter, oglašanje drugih živali, ceste ...), in če je glasnejši, s tem prekrije tišje klice živali, ki se "utopijo" v šumu. To je v osnovi definicija območja učinkovite zaznave zvočnega snemalnika.

Območje zajema zvokov je določeno s tipom življenjskega prostora, temperaturo, jakostjo zvoka, višino namestitve snemalnika in zvokom ozadja. Te parametre določajo lokacija snemanja in sami organizmi. Z nadzorovanjem kvalitete snemanja

ter zelene zaznavne frekvence in amplitude vplivamo na zaznavo vrst.

PRIMERJAVA OBEH METOD

Ob predpostavki, da je območje slišnosti enako tako za zvočne snemalnike kot za človeka, so bile razlike v zaznavi majhne. Snemalniki zaznajo večjo pestrost ptičjih združb, človeški popisovalci pa zabeležijo večjo pestrost območja. Iz sočasnih popisov so ugotovili, da je po obeh metodah mogoče zaznati 78 % vrst, 13 % jih je določil le človeški popisovalec, 9 % pa le snemalniki. Snemalniki pa nam omogočajo nekaj velikih prednosti: snemanje v daljšem časovnem obdobju, boljše prostorsko lociranje in ob ustrezni programski opremi analize velikih količin informacij.

ZAKLJUČNA MISEL

Lahko rečemo, da prednosti zvočnih snemalnikov odtehtajo njihovo glavno pomanjkljivost - izostanek vizualne zaznave, ki jo omogoča točkovno štetje. Za možnost primerjave podatkov, pridobljenih z zvočnimi snemalniki med seboj ali z metodo točkovnega štetja, je potrebna standardizacija metodologije snemanja. V prihodnosti lahko pričakujemo nadaljnji porast uporabe te tehnologije, a obenem je strah, da bi zmanjkalo dela za terenske popisovalce, odveč.

VIR:

- DARRAS, K., BATÁRY, P., FURNAS, B., CELIS-MURILLO, A., VAN WILGENBURG, S.L., MULYANI, Y.A., & TSCHARNTKE, T. (2018): Comparing the sampling performance of sound recorders versus point counts in bird surveys: A meta-analysis. - *Journal of Applied Ecology* 55(6): 2575-2586.

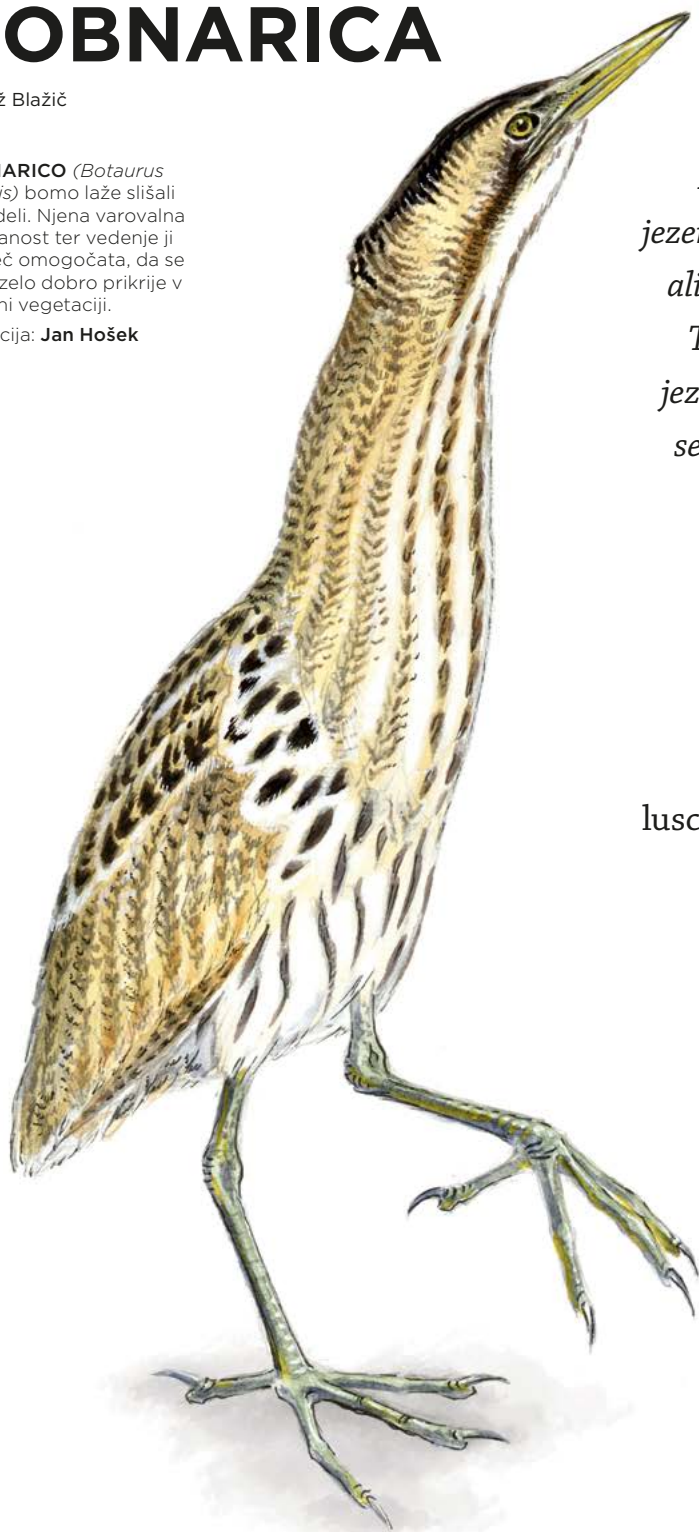
Samec
KOBILARJA
(*Oriolus oriolus*)
foto: iStock

BOBNARICA

// Blaž Blažič

BOBNARICO (*Botaurus stellaris*) bomo laže slišali kot videli. Njena varovalna obarvanost ter vedenje ji namreč omogočata, da se lahko zelo dobro prikrije v obrežni vegetaciji.

ilustracija: Jan Hošek

Bobnanje, ki spominja na pihanje v rog, sem pred tem slišal že večkrat, pa vendar me nikoli ne pusti ravnodušnega. Kljub zamolklosti lahko odmeva tudi do nekaj kilometrov daleč. Navadno ga sestavlja nekaj predhodnih godrnjanj ali tleskov s kljunom, ki jim sledi do šest odmevnih in globokih »uprumb« ali »up-up-rumb«. Ptica zvok ustvari z raztegljivim požiralnikom, pri tem pa vrat najprej iztegne naprej in navzdol, nato pa ga skupaj s celotnim trupom nekoliko privzdigne. Pri bobnanju gre po večini za petje samca. Z njim s svojega stalnega pevskega mesta v gnezditveni sezoni (pri nas navadno od sredine aprila do konca junija) privablja samice in označuje svoj teritorij. Samci lahko pojejo tako

Lanski popis kosca (Crex crex) na Cerknškem jezeru bom pomnil za vedno. Ploskev 9, so mi rekli, ali pa Osredki, in že čez dobro uro sva se skupaj s Tjašo znašla na zamočvirjenem osrednjem delu jezera. Ker je voda tisto noč na tem delu po večini segala vsaj do gležnjeve, sva naštela le štiri kosce.

V vsakem primeru pa se je izplačalo že zaradi zvočne kulise. Ta je bila nepozabna. Sem ter tja sva slišala ritmično »žvižganje« grahaste tukalice (Porzana porzana) in stopnjujoče se »kvakanje« male tukalice (Zapornia parva).

V daljavi je »brnel« trstni cvrčalec (Locustella luscinioides) in proti zahodu se je slišalo odmevno »regljanje« žabje svatbe. Ves nočni direndaj pa je v hipu zamrl, ko se je iz smeri Goričic ali Levišč zaslišalo zamolklo in globoko bobnanje.

To je pripadalo naši najbolj skrivnostni vrsti čaplje – bobnarici (Botaurus stellaris).

podnevi kot ponoči. Najbolj intenzivno pa običajno bobnajo ob mraku, še posebej takrat, ko so temperature nekoliko nižje in je posledično zavrto oglašanje zelenih žab. Izjemoma in bistveno bolj nežno bobnajo tudi samice. Tako se včasih odzovejo pojočim samcem in tako še dodatno spodbudijo njihovo petje.

«ŽENSKAR» MED ČAPLJAMI

V nasprotju z večino drugih čapelj za bobnarico velja poliginija. Če se morda sprašujete, kaj to sploh je, naj omenim še slovenski izraz, mnogoženstvo. Gre torej za paritveno strategijo, pri kateri se samec v isti gnezditveni sezoni pari z več samicami. Na območju teritorija enega samca tako lahko gnezdi tudi do pet različnih samic. Par je skupaj le za čas paritve, nato pa sta celotna graditev gnezda in skrb za zarod prepuščena samic. Slednja gnezdo, ki je okrogla podlaga iz odmrlega trsta in drugega rastlinja, običajno zgradi nedaleč od samčevega pevskega mesta. Vanj izleže od tri do šest jajc, iz katerih se po približno 25 dneh izvalijo mladiči. Ti čez dobra dva tedna pričnejo občasno zapuščati gnezdo in plezati po okoliški vegetaciji. Že po okoli osmih dneh od izvalitve pa razvijejo varovalno vedenje, ki mu Angleži pravijo »bittern-stance«. Tako mladostni kot odrasli osebk se ob nevarnosti namreč vzravnaajo ter iztegnejo

V Sloveniji bomo zamolklo in daleč odmevajoče bobnanje te skrivnostne čaplje najlažje slišali na Cerkniškem jezeru.

vrat in glavo navzgor. Če je vetrovno, se lahko celo premikajo sem ter tja v ritmu zibajoče se vegetacije. Tako se že tako varovalno obarvane ptice še dodatno prikrijejo v obrežnem rastju.

DELNA SELIVKA

Gnezditvena razširjenost bobnarice je v grobem omejena na zmerni pas Evrope in Azije, od Britanskega otočja in Francije na zahodu do Sahalinskega polotoka in japonskega Hokaida na vzhodu. Izolirana populacija obstaja tudi v južni Afriki. Vrsta je delna selivka. Ptice severnih predelov Evrazije namreč zimo preživijo v južni in jugovzhodni Aziji, Sredozemlju in južni ter zahodni Evropi. Občasno posamezni osebk prečkajo tudi Saharo in prezimijo v centralni in vzhodni Afriki. Tako v času gnezditve kot prezimovanja bobnarica naseljuje stoječa celinska vodna telesa, počasi tekoče reke, brakične lagune ali ustja rek, ki so obrasla z gosto obrežno vegetacijo, še posebej trstičjem. To ji omogoča kritje, iz katerega navadno ob stiku z odprto vodno površino preži na svoj plen: ribe, dvoživke in vodne nevretenčarje. Znani so tudi podatki o plenjenju malih sesalcev in celo manjših vrst ptic, denimo stržka (*Troglodytes troglodytes*) in brkate sinice (*Panurus biarmicus*).

RAZŠIRJENOST V SLOVENIJI

V Sloveniji vrsta velja za zelo redko verjetno gnezdilko, kar pomeni, da gnezdo ali mladiči še niso bili najdeni. Do največ trije teritorialni samci so redno zabeleženi le na Cerkniškem jezeru. Tu jih najpogosteje slišimo iz trstičja na sotočju Lipsenjščice in Stržena, jugovzhodno od Gorice ter na Leviščih. Zunaj te lokacije je bilo v obdobju popisov za novi ornitološki atlas gnezdilke, v letih 2004 in 2007, teritorialno petje bobnarice zabeleženo še na zadrževalniku Medvedce. Še prej, v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, pa je bil samec slišan tudi v Kotu pri Muri. Zgodaj spomladi je bila vrsta sicer občasno opazujejo tudi drugod po državi, vendar pri teh opazovanjih ne moremo izključiti selečih se osebkov. V zimskem času je vrsta še do nedavnega veljala za zelo redko občasno prezimovalko. V zadnjih nekaj letih pa se v hladni polovici leta vsaj en osebek redno

pojavlja v sladkovodnem delu Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Tu se občasno zadržuje precej na odprtem in tako obiskovalcem rezervata omogoča lepa opazovanja te sicer skrivnostne čaplje.

CILJNA VRSTA PROJEKTA LIFE STRŽEN

Bobnarica je ciljna vrsta projekta LIFE STRŽEN, katerega glavna naloga je obnova stare struge potoka Stržen na območju Ključev na Cerkniškem jezeru. S tem bosta na tem delu jezera zagotovljena stalnejši nivo vode ter večje sklenjeno območje trstičja. Eden izmed partnerjev na projektu je tudi DOPPS, ki je zasnoval načrt vzpostavitve mirne cone za bobnarico, s katero bo ptici omogočen mir v času gnezdenja. En osebek bobnarice pa bomo v okviru projekta skušali tudi ujeti, mu nadeti oddajnik in spremljati njegovo gibanje. Na ta način bomo o vedenju te ptice izvedeli še več in tako lahko oblikovali smernice za dodatno izboljšanje njenega življenjskega prostora na Cerkniškem jezeru.

Bobnarica se v obdobju celega leta zadržuje ob vodah, ki so bogato obrasle z obrežno vegetacijo, še posebej trstičjem. Suhim in starejšim sestojem se navadno izogiba.

foto: Katarina Denac

LITERATURA:

- BLAŽIČ, B. (2019): Bobnarica *Botaurus stellaris*. pp. 156-157. In: Mihelič T., Kmecl P., Denac K., Koce U., Vrezec A., Denac D. (eds.): Atlas ptic Slovenije. Popis gnezdilke 2002-2017. – DOPPS, Ljubljana.
- CRAMP, S., SIMMONS, K. E. L. (eds.) (1977): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Volume I Ostrich to Ducks. – Oxford University Press, Oxford. 247-252 s.
- <http://lifestrzen.blogspot.com/2017/10/bobnarica-zvezda-projekta-life-strzen.html> (26.5.2018)

Bobnarica na plen običajno preži na stiku trstičja z odprto vodno površino. Najpogosteje pleni ribe, dvoživke in vodne nevretenčarje.

foto: Alen Ploj

ALI JE SOBIVANJE PLANINSKIH ORLOV IN VETRNIH ELEKTRARN MOŽNO?

// Domen Kocjan

Graditev vetrnih elektrarn po svetu ogroža naravno okolje. Navadno so zgrajene na večji oddaljenosti od mest, kjer sicer nimajo negativnih učinkov na ljudi, imajo pa jih na živali, predvsem na vrste, ki za svoj uspeh potrebujejo velika območja. Ena takšnih je tudi planinski orol (*Aquila chrysaetos*). Zaradi možnosti trkov ga vetrne elektrarne močno ogrožajo. Tudi izguba majhnega števila osebkov lahko dolgoročno vodi v velik upad lokalne populacije. Trenutni ukrepi za varstvo te vrste pred vetrnimi elektrarnami so vzpostavitev mirnih con v premeru 2–4 km okoli gnezd. Na Finskem so s preučevanjem vzorcev letenja planinskih orlov poskusili preveriti, ali je takšen ukrep zadosten.

KJE ZAČETI?

Finski raziskovalci so za poskus izbrali pet od 442 teritorijev, ki so značilen okoliš planinskih orlov na Finskem: štiri teritorije na severu države, kjer prevladuje značilni borealni gozd, in en teritorij v osrednjem delu države, kjer se borealni gozd meša z barji. Pet orlov so označili z GPS sledilnimi napravami in spremljali njihove vzorce letenja. Nekatere ptice so spremljali več let, druge pa samo eno leto. Z računalniško analizo so nato skušali ugotoviti velikost njihovih teritorijev, kje v teritoriju se najpogosteje zadržujejo in zakaj.

ORLI SO IZBIRČNI

Planinskim orlom je pri rabi prostora v lastnem teritoriju najbolj pomembno, da se zadržujejo čim bližje gnezd. Raziskovalci so ugotovili, da imajo poleg tega tudi raje strma pobočja in stare gozdove. Stari

polodprti gozdovi so poleg barij za orle najugodnejše lovne površine. Izogibajo se človeškim naseljem in gozdnim kočam, verjetno zaradi povečanega tveganja stikov s človekom. Prav tako se izogibajo teritorijem drugih orlov. Zaradi teh dejavnikov območje planinskih orlov okoli gnezda ni razporejeno enakomerno, tudi gnezdo ne leži v središču. Osrednje območje gibanja se sicer ujema s premerom trenutnih mirnih con, vendar se orli veliko časa zadržujejo tudi zunaj osrednjega območja, povprečen teritorij ima namreč polmer skoraj 12 km.

UGOTOVITVE

V raziskavi so ugotovili, da trenutni varstveni ukrepi v okolici vetrnic za zaščito planinskih orlov niso zadostni. Trenutne mirne cone so bile postavljene s predpostavko, da so gnezda v središču teritorija, kar pa ni res. Mirne cone ščitijo tudi prostor, ki ga orli sploh ne uporabljajo. Če bi bila postavljena okoli dejanskega središča teritorija, bi tudi s svojim trenutnim obsegom zaščitila približno polovico najbolj obiskanih mest planinskih orlov. Še boljši ukrep bi bil povečanje premera mirnih con. Najbolj učinkovita zaščita pa bi bila seveda načrtovanje postavitve vetrnic v okolje glede na posamezne teritorije ali vsaj glede na geografske značilnosti okolja, saj tudi te pomembno vplivajo na obliko teritorija.

GPS OMOGOČA IZBOLJŠAVE

Spremljanje z GPS sledilnimi napravami zagotavlja preprosto metodo ugotavljanja obsega teritorijev planinskih orlov ter rabo prostora. Je močno orodje za načrtovanje čim manj škodljivih človeških posegov

Je možno preprečiti konflikte med vse bolj razširjenim virom čiste energije in živalskim svetom?

foto: iStock

PLANINSKI ORLI (*Aquila chrysaetos*) se približno tretjino časa zadržujejo na višinah, ki so vzporedne z dosegom vetrničnih propelerjev (50–200 m). Zanje je to zelo nevarno, še posebej med paritveno sezono, saj večina paritvenih letov poteka na tej višini.

foto: iStock

Velikosti teritorijev med posameznimi orli lahko med območji in državami zaradi različne razpoložljivosti hrane zelo nihajo (na Finskem so povprečno veliki 297 km², na Švedskem 226 km², v Washingtonu v ZDA pa celo samo 42 km²).

v okolje. Nujno pa je omeniti, da tudi ta metoda ni popolnoma zadovoljiva. Za boljše rezultate bi bilo treba upoštevati več dejavnikov, kot so na primer sekundarna gnezda in spreminjanje velikosti teritorijev v odziv na spremembe v okolju. Ugotovitve študije prav tako veljajo le za območje Finske, saj v pokrajinah z drugačnimi geografskimi lastnostmi na obseg teritorijev vplivajo drugačni dejavniki. Kljub temu je sledenje z GPS sledilnimi napravami obetajoča metoda za preprečevanje konfliktov med interesi energetske industrije in naravovarstva.

LITERATURA:

– TIKKANEN, H., RYTKÖNEN, S., KARLIN, O., OLLILA, T., PAKANEN, V., TUOHIMAA, H. & ORELL, M. (2018): Modelling golden eagle habitat selection and flight activity in their home ranges for safer wind farm planning. – *Environmental Impact Assessment Review* 71: 120–131.

IZ ZBIRK
PRIRODOSLOVNEGA
MUZEJA SLOVENIJE

foto: David Kunc

Slonovska ptica

// Al Vrezec

Kot arhiv narave so muzejske ornitološke zbirke edini ostanek nekdanje avifavne, pri čemer imajo posebno mesto izumrle vrste. Le-te so ne le dragoceni primerki nekdanje narave, pač pa imajo kot pomnik človeškega neobrzanega razsajanja po planetu še poseben družbeni pomen. Ena takih vrst je slonovska ptica (*Aepyornis maximus*) z Madagaskarja, ki je zaradi pretiranega lova po ocenah izumrla okoli leta 1000. Neleteča noju podobna ptica, ki naj bi bila bolj v sorodu z novozelandskimi kiviji, je izlegla največje znano jajce, ki presega velikosti jajc največjih dinosavrov. Od slonovske ptice so se do danes ohranile le kosti in jajčne lupine.

Marca 2019 nas je v Prirodoslovnem muzeju Slovenije razveselil klic zbiratelja Janeza Beliča iz Ljubljane, ki je muzeju želel podariti originalno jajce. Sestavljeno je iz več jajčnih lupin slonovske ptice, umetelna sestavljenka pa je delo kiparja Bojana Štineta, ki je za jajce izdelal tudi poseben kovinski podstavek, ki je zdaj del te izredne muzealije. Gre za prvi primerek globalno izumrle ptice v obdobju po ledenih dobah v zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije, ki je shranjen pod inventarno številko 7535. Jajce je trenutno na ogled javnosti v prostorih Prirodoslovnega muzeja Slovenije kot donacija meseca.

V ZRAKU, NA DREVESU IN V VODI

KOZICA (*Gallinago gallinago*) brodi v plitvi laguni na izlivu Soče (1/1250, f8.0, ISO 400, 600mm).

LASTOVIČJA ZLATOVRanka (*Coracias caudatus*) je priletela na vejo suhega drevesa v Nacionalnem parku Savuti v Bocvani (1/1250, f10, ISO 500, 600mm).

BELOGLAVI JASTREB (*Gyps fulvus*) patroljira v kanjonu Kourtaliotis na Kreti (1/2000, f6.0, ISO 640, 420 mm).

Ohranjanje biološke raznolikosti je skrb za ohranitev estetike naših življenj.

TOM TURK

IZOBRAZBA: doktor bioloških znanosti, univerzitetni diplomirani biolog
ZAPOSLITEV: redni profesor za biokemijo na Biotehniški fakulteti, Univerze v Ljubljani
O FOTOGRAFIRANJU:

Dolgo časa na kopnem sploh nisem fotografiral, kot potapljač pa sem se že kot študent začel ukvarjati s podvodno fotografijo. Po pravici povedano, do nedavnega me ptice sploh niso zanimale. To pa se je korenito spremenilo ob študijskih obiskih v Kostariki in med nekajkratnim preživljanjem počitnic v Namibiji in Bocvani. Od takrat najraje fotografiram prav ptice, s katerimi imam veliko veselja tako v bližini doma kot po svetu. Za fotografiranje ptic in drugo naravoslovno fotografijo uporabljam fotoaparata DX formata Nikon D7100 in D500 in objektivna Tamron 70-200 mm, f2.8 z 1.4x konverterjem ter Tamron USD G1 150-600 mm, f5-6.3.

foto avtorja:
Marina Dermastia

TOMAŽ MIHELIC – SRČNO MED PTICAMI IN LJUDMI

// pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

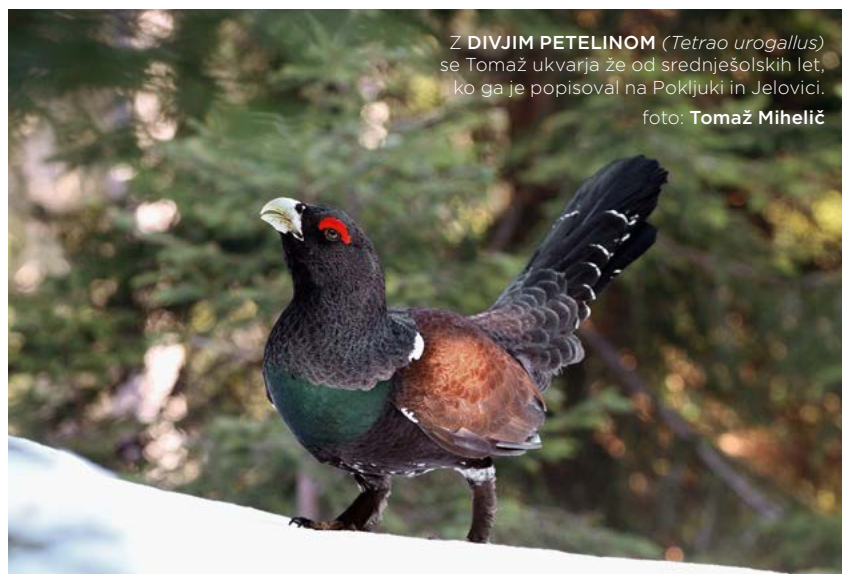
Tomaža članom našega društva ni treba posebej predstavljati, saj ga pozna prav vsak. Lahko bi rekli, da je v svoji skromnosti, prijaznosti in dostopnosti pomemben vezni člen med društveno pisarno in člani društva, poleg tega pa tudi bistven tvorec razvoja društva in ornitološke dejavnosti. Ob izidu Atlasa ptic Slovenije se mi je zdelo prav, da kaj več izvemo tudi o njegovih začetkih pri DOPPS-u, razvijanju DOPPS-ovih skupinskih popisov in še kakšno njegovo osebno noto.

TOMAŽ MIHELIC med telemetrijo velike uharice (*Bubo bubo*), 2019
foto: **Matej Gamser**

Si se že v otroštvu navduševal nad pticami? Kako si prišel v DOPPS?

Nisem se navduševal samo nad pticami! Vedno so doma »skakale« tudi žabe, paglavci, lezli polži ... S ptiči sem se začel ukvarjati skupaj s starejšim kolegom, gozdarjem. Z njim sva ptice v glavnem slikala, in to te, ki so mi še vedno zelo pri srcu: koonoge kure, ujede in sove. V DOPPS sem prišel, ko se je pripravljala Atlas Triglavskega narodnega parka (TNP) in sem na terenu srečal Primoža Kmecla.

Super mi je bilo, ker sem ga lahko vprašal, kaj so to za eni ptiči, ki jadrajo z repom navzgor in padajo kot padalci. Takoj mi je vedel povedati, da je to drevesna cipa. Potem sem nekaj o drevesni cipi prebral v knjigah in se navdušil nad tem, kako se da ptice res dobro poznati. Moj oče je nekoč na sestankih v TNP-ju, kjer je takrat delal, spoznal Tomaža Jančarja in mu povedal, da ima sina, ki ga ptiči zelo zanimajo. Tomaž mu je svetoval, naj se včlanim, in konec OŠ sem postal član.

Z **DIVJIM PETELINOM** (*Tetrao urogallus*) se Tomaž ukvarja že od srednješolskih let, ko ga je popisoval na Pokljuki in Jelovici.
foto: **Tomaž Mihelič**

Kdo je bil tvoj ornitološki mentor ali vzornik?

Moj mentor je bil Ivan Veber. Zmeraj sem bil zelo vezan na Gorenjsko in tam ni bilo dobrih ornitologov, ki bi bili lahko mentorji. Veliko sem se učil sam. DOPPS me je lepo sprejel v svoje vrste. Aktivni člani so bili v glavnem samo v Upravnem odboru in že kot srednješolec sem dobil mesto v njem.

Katere so bile tvoje prve resnejše raziskave ptic?

To so bile koonoge kure. V srednji šoli sem delal raziskovalno nalogo o njih. Še danes se mi zdi to »marsovska« naloga. Takrat nisem imel avtomobila, a sem popisal vsa bohinjska rastišča, bilo jih je 50, in na vsa sem šel s kolesom. Zdaj, ko se oziram nazaj, kako je to možno, ne vem, kje sem našel vso

to energijo. Popisoval sem zjutraj in zvečer, kar pomeni, da sem bil z večernega popisa v povprečju doma ob 23. uri, ob 2. uri zjutraj pa sem že vstajal za jutranji popis. Čas za počitek sem imel sredi dneva. Ta popis sem delal med prvomajskimi počitnicami. Spomnim se, da sem neko jutro vstal, in ko sem odprl vrata, je padal dež. Zelo sem se ga razveselil, ker sem bil tako izmučen. Pa me nobeden ni silil! Če sedaj pomislim, da se moraš vsakič iz Bohinja na Pokljuko pripeljati s kolesom, potem pa se odpraviti na popis divjih petelinov, ali pa s kolesom na vrh Jelovice in potem na popis ... To mi je danes znanstvena fantastika! Veliko sva hodila skupaj tudi z Ivanom, ki je bil velikokrat pri popisu petelinov moj spremljevalec.

»Tvoje« ptičje vrste, ki si se jim bolj poglobljeno posvetil, so velika uharica, divji petelin, planinski orel, sokol selec, beloglavi jastreb in gozdni jereb. Lahko poveš kakšno zanimivost, ki si jo odkril pri teh vrstah?

Vseh vrst je več, kot si mislimo na začetku. Ko vrste ne poznaš, misliš, da je izjemno redka. Dejstvo je, da so to res redke vrste, a če bi jih bilo tako malo, kot misliš, da jih je, ko jih ne preučuješ, ne bi mogle sploh obstajati. Mene je vedno najbolj zanimalo, kje vrste živijo, kaj potrebujejo za življenje, in bolj ko je ta slika jasna, bolj me začnejo zanimati druge, manj raziskane. Najbolj me zanima neodkrita favnistika, malo manj pa biologija vrste. No, tudi to seveda, ampak vidim, da me bolj vleče, ko vidim, da ima vrsta probleme. Ravno zato sedaj preučujem veliko uharico in elektrovođe. Tudi pri divjem petelinu me zanima tisto, kar ima varstveno aplikacijo; koliko je pufer za mirno cono, kaj v tistem življenjskem okolju izginja, je res okolje ključno, ali kaj drugega ... V nizu je ogromno dejavnikov, ki vrsto lahko ogrožajo, samo eni bolj, drugi pa manj.

Začel si in nadaljuješ z enim največjih skupinskih popisov, priljubljenim popisom velike uharice, ki si ga poimenoval Gugalnica, njegove popisovalce pa varuhe velike uharice. Kdaj se je vse skupaj začelo, od kod ideja o njej in kako se je popis razvijal?

Začelo se je z mojimi popisi velike uharice. Na začetku sem jo v glavnem popisoval sam, kasneje tudi z ženo Barbaro, ko še nisva bila poročena. To so bila najina študentska leta. Za diplomsko nalogo sem izbral gnezditveno ekologijo in prehrano velike uharice. Takrat sem imel nekaj prijateljev, ki so z mano hodili na popis; Andrej Figelj, Željko Šalamun, Miha Žnidaršič, Katarina Denac ... Prvič nam je uspelo narediti skupinski popis leta 1999 v Osapski dolini in na Kraškem robu. Bilo nas je okoli deset. Izkazalo se je, da je skupinski popis zelo zaželen. Zakaj? Marca, ko je vse polno pomladne energije, hočejo ljudje ven, poleg tega je popis še večeren in po njem greš lahko nekam, kjer izmenjaš informacije in rezultate. Vsem je bilo tako lušno,

da smo se že takrat zmenili, da bo naslednje leto ponovitev. Popis je rasel, rasel ... Ne vem, kdaj smo ga začeli imenovati Gugalnica!? Ime smo potegnili iz imena gugo, ki je tradicionalno ime za veliko uharico na Kraškem robu. Torej lahko rečemo, da ta popis vezno poteka od leta 1999. Polnoletni smo, tako da smo resni! V zadnjih letih popisov zelo lepo sodelujemo tudi s Parkom Škocjanske jame, ki nam ponuja super lokacijo, kar zadeva logistiko in reprezentančni prostor.

Kolikšno je število ljudi?

Zadnja tri leta nas pride okoli 150. Vsakič je veliko tudi novih in očitno ima uharica neko karizmo, privlačnost, ker to je dejstvo, da ni vse moje delo. Všeč mi je, ker gredo te stvari tudi aplikativno zelo naprej. Začeli smo s projektom »ZaKras«, kjer se ciljno dela na mirnih conah – zaščiti gnezdišč. Odkupovalo se bo zemljišča in ščitilo gnezdišča, veliko pa se bo delalo tudi na elektrovodih – 1200 stebrov se bo izoliralo. S tega vidika delamo trenutno tudi natančno ekološko raziskavo prek telemetrije, ki ima namen oceniti, koliko velike uharice preždiijo na elektrovodih, kako nevarni so ti zanje ...

Diplomska naloga Tomaža je bila gnezditvena ekologija in prehrana velike uharice.

foto: **Tomaž Mihelič**

Kdaj je vzklila ideja o novem ornitološkem atlasu ptic gnezdičk Slovenije? Kdo je bil pobudnik?

Mislím, da je ideja vzklila leta 2000. Kdo je bil pobudnik, niti ne vem, ampak takrat so se končali popisi za prvi atlas in veliko ljudi je sprožilo željo, da DOPPS spet potrebuje nekaj skupnega. Tako je nastala ideja o novem atlasu, poleg tega pa smo tudi v tujini spoznali nove metodologije, ki se niso ukvarjale samo s tem, kje vrste živijo in kje ne, in s kodami gnezditve, marveč tudi s kvantifikacijo. Preden so se začeli popisi za novi atlas, je bil na DOPPS-u razpis za koordinatorskega. Prijavili smo se trije, komisija je imela nato izbor kandidatov.

Kako ti je uspelo skoordínirati kar 632 popisovalcev?

Daleč od tega, da bi jaz vse skoordíniral. Veliko ljudi je prispevalo podatke prek spleta. Meni je koordi-

Med člani DOPPS in drugimi ljubitelji ptic je popis velike uharice, imenovan Gugalnica, zelo priljubljen (Gugalnica leta 2012).

foto: **Miha Krofel**

Skupinski popis za Atlas ptic Slovenije leta 2009 v Mokronogu

foto: **Tomaž Mihelič**

nirati ljudi lepo. Spoznaš take, ki težko rečejo »ne«, in tiste, ki enostavno rečejo »ne«. Nekateri ljudje te presenetijo. Včasih sem bil obremenjen, če za skupinske popise nisem imel dovolj ljudi, na leto pa sem moral imeti pokritih toliko in toliko ploskev. Splošno gledano je bilo zelo fino, sploh ko vidiš, da je vsem lepo popisovati za nekaj skupnega. Največ odzivov na to, da se je popisovanje za atlas končalo, pa je strah, da bodo izginili skupinski popisi. Najti moramo spet skupne velike akcije, ni nujno, da je to atlas. Skupinski popisi so bili za to fini, ker so potekali cel vikend in jih je bilo na leto 4-8. Kar nekaj ljudi je bilo na večini popisov.

Kakšna je razlika med novim Atlasom ptic Slovenije in atlasom, ki ga je koordiniral Iztok Geister?

Največja razlika med njima je natančna sledljivost podatkov. Geistrov atlas je izgubil sledljivost. V njem sicer imamo podatek o kvadratu, a če gremo pobrskat, kaj je osnovni podatek, ki je prispeval informacijo, tega ni. V tem se mi zdi največja vrednost novejšega atlasa, poleg tega, da je intenziteta

Družina Mihelič na ornitološkem potovanju po Norveški

foto: **Arhiv družine Mihelič**

popisov večja, da smo šli v kvantifikacijo za pogoste vrste, se pravi tetradne popise na linijskih transektih, ki omogočajo gledanje gostot, da smo šli na raster dva kilometra za redke vrste. Največja vrednost je ta, da imamo na eni strani knjigo, na drugi pa varno shranjeno vso bazo podatkov od točke do popisovalca in ure natančno. Če bomo hoteli čez 20 let primerjati, kaj se je zgodilo z vrstami, bomo morali to narediti z osnovnimi podatki. Do zdaj to ni bilo možno. Vseeno imamo v knjigi narejeno neko grobo primerjavo podatkov obeh popisov, kjer zelo hitro vidiš, ali se je z vrsto nekaj radikalno spremenilo, medtem ko na manjšem nivoju tega ni.

Veliko ornitološko delo je sedaj za tabo. Kakšni so tvoji izzivi za naprej?

Nimam kakšnih hudih izzivov za naprej. Ta hip sem zelo vesel, da delam na dveh projektih, ki me zelo veselita: ZaKras, kjer se bo veliko delalo na raziskavi in varstvu velike uhariče, drugi pa je VrH Julijcev. Ta projekt je pionirski, kar se tiče mirnih con v Sloveniji. Z njim bomo začeli zgodbo o območjih, kamor zaradi visoke naravovarstvene vrednosti človek ne sme vstopiti, da lahko območja delujejo tako kot res lahko narava. Tega Slovenci še nimamo v glavah, saj gremo lahko povsod v naravo. Projekt bo oral ledino. Si ne delam utvar, da ne bomo nleteli na težave v logiki Slovencev, ki bi radi hodili čisto povsod. Bo pa to ekstremno pomemben naravovarstveni program, zato se tega zelo veselim.

Tudi tvoji otroci pridno sledijo tvojemu zgledu. Kako doživljaš prenos znanja iz svoje generacije na novo?

Doživljam ga fino. Če starši vidimo srečne otroke, ki so našli stvari, ki jih veselijo, ne glede na to, ali je to tvoje področje ali ne, je to res največ, kar si lahko želiš. Moji so se našli zelo v ornitologiji in počasi me bodo začeli preraščati tudi v ornitoloških znanjih. Zame je to fino, ker je vse hkrati; hobi, služba in še družina. Ko gremo na morje, razmišljamo, kdaj pridejo pobežniki ... in vsi zelo uživamo!

ŠEST DEJSTEV O NAVADNI ČIGRI

// prevod in priredba Petra Vrh Vrezec

1. EPSKO POTOVANJE

Navadna čigra (*Sterna hirundo*) gnezdi v večini Evrope in Azije ter v delih Severne Amerike. Po gnezditveni sezoni se odseli na jug, kjer zimo preživi ob tropskih obalah južne poloble, ki vključujejo Afriko, Južno Ameriko in jugovzhodno Azijo. Čigra prepotuje eno najdaljših selitvenih poti izmed vseh ptic, povprečno kar 35.000 km na leto.

2. SELITEV

K nam se navadne čigre vračajo konec aprila in naša vodna telesa zapustijo spet konec julija. V tem času jih najlaže opazujemo v okolici kolonij ali/in med hranjenjem mladičev, pri čemer v iskanju hrane letijo tudi precej daleč od kolonij. Opazujemo jih lahko na Obali ali na jezerih in ob rekah v notranjosti države.

Navadna čigra
V ZIMSKEM PERJU,
česar v naših krajih ni
mogoče videti.

3. OGROMNE ŠTEVILKE

Kolonije navadnih čiger običajno štejejo približno 2.000 osebkov, vendar so lahko velike tudi več kot 20.000 ptic. Na nekaterih območjih po svetu si kolonije pogosto delijo z drugimi vrstami, kot sta polarna (*Sterna paradisaea*) in rožnata čigra (*Sterna dougallii*). Čigra v mesecu maju zvali v povprečju tri do štiri jajca, njihova inkubacija traja približno 22 dni. Mladiči se običajno izpeljejo 28 dni po valjenju.

4. NENAVADNO VEDENJE

Zanimiv primer vedenja čiger je poimenovan »vznemirjenje« (*dread*). Ta se navadno pojavi na

začetku gnezditvene sezone, ko se večina ali vse čigre nenadoma poženejo od tal in letijo nizko nad kolonijo ali morjem, bodisi da bi odvrčale plenilce bodisi za to vedenje sploh ni nobenega razloga.

5. IGRA »SPOMIN«

Verjetno si lahko predstavljate, da si v koloniji z veliko gnezdi čigra težko zapomni, kje je njeno gnezdo. Vendar pa so študije pokazale, da lahko navadna čigra svoja jajca najde, tudi če so zakopana in ni več dokazov o kakem gnezdu. To je nujna prilagoditev v izpostavljenem okolju, kjer je izguba gnezda pogosta.

6. PREPOZNAVANJE NAVADNE ČIGRE

Navadna čigra je srednje velika čigra. Zanj so značilni srebrno siv hrbet, bel trebuh, črna kapica in rdeč kljun, pa tudi dolg rep, ki ji je prisluzil vzdevek »vodna lastovka«. Značilnost te vrste je lebdenje nad vodno površino tik pred potopom in ulovom plena. Podobna ji je v naših krajih izjemno redko opažena polarna čigra, ki pa na kljunu nima črne konice, ima svetlejša peresa na perutih in krajše noge.

NAVADNA
ČIGRA
(*Sterna
hirundo*)
foto: Bojan
Bratož

Podobna vrsta –
POLARNA ČIGRA (*Sterna
paradisaea*)
ilustracija: obe
Mike Langman
(rspb-images.com)

VIRA:

- <http://www.discoverwildlife.com/british-wildlife/facts-about-common-terns>
- <https://www.rspb.org.uk/birds-and-wildlife/wildlife-guides/bird-a-z/common-tern/>

V bližini doma

LIŠČEK (*Carduelis carduelis*)

Prvotno je lišček naseljeval gozdne robove in odprte gozdne krajine, danes pa ga lahko opazujemo v vrtovih, mestnih parkih in tudi v kulturni krajini. Ko se gnezditveni čas konča, večinoma aprila oz. maja, se pogosto v skupinah klati po neobdelanih njivah in travnikih z osati, steblikami ter drugimi zelišči. Zlasti rad ima semena visokih steblik, kot so osat, repinec in ščetica, pa tudi semena glavincev, grintov in regratov. Čeprav je njegov prvotni dom v Evropi, severni Afriki in zahodni ter osrednji Aziji, so ga zanesli tudi drugam po svetu, kjer se je hitro razširil. Kot ena najbolj pisanih ptic v Evropi je pozimi zelo priljubljena tudi na krmilnicah.

besedilo: **Petra Vrh Vrezec** in foto: **Darinka Mladenovič**

DELJENOLISTNA RUDBEKIJA (*Rudbeckia laciniata*)

Sredi poletja na bregovih rek in potokov začenja cveteti deljenolistna rudbekija, invazivka, ki je že davno pobegnila z vrtov v naravo. Je do 2,5 m visoka zelnata trajnica s trpežnimi koreniki. Koški s premerom okoli 10 cm imajo zlatorumene jezičaste cvetove, cevasti so zelenkasti do rjavkasti. Širi se s podzemnimi živicami - že majhen košček korenike zasnuje novo rastlino, njena semena pa vsaj tri leta ohranijo kaljivost. Rastlina ima torej vse lastnosti uspešne invazivke, in to tudi je. Če je mlade rastline pred cvetenjem še razmeroma lahko odstraniti z ročnim izruvanjem, je z odraslimi v večjih sestojih povsem drugače. Z rednim odstranjevanjem nadzemnih delov sestoj oslabimo, šele po več letih rednega odstranjevanja nadzemnih pogankov pa lahko pričakujemo, da bomo rastline iztrebili. Necvetoče dele lahko kompostiramo; cvetoče, plodeče rastline in podzemne dele pa moramo sežgati, saj jih le tako zanesljivo uničimo.

besedilo: **Metka Škornik**, foto: **Peter Legiša**

Na terenu

ŠKRJANČAR (*Falco subbuteo*)

Ko ob pogledu na nebo zagledamo sokola z rdečimi "hlačami" in brki, vemo da opazujemo škrjančarja. Peruti ima dolge, ozke in koničaste, samice pa so le nekoliko večje od samcev. S svojo bliskovito hitrostjo in predrznimi manevri je škrjančar strah in trepet za marsikatero ptico, žuželko ali netopirja v nižinah srednje Evrope. Večinoma lovi ob jutranji zarji ali mraku, zato ga težje opazimo kot nekatere druge ujede. Nikjer preveč pogost, vendar povsod zraven, bi lahko rekli za škrjančarja. Gre za selivko, ki prezimuje v savanah podsaharske Afrike. Na območju Slovenije lahko škrjančarja vidimo od maja do septembra. Med selitvijo lahko škrjančarje opazujemo, kako letijo v manjših skupinah. Vrsta zaseda stara gnezda vran in drugih večjih vrst. Škrjančarja največkrat srečamo ob gozdnem robu ali v odprti krajini, kjer par opazuje vse prišleke, ki se potikajo okoli teritorija.

besedilo: **Stiven Kocjančič**, foto: **Enej Vrezec**

Za terenske sladokusce

SREDOZEMSKI VIHARNIK (*Puffinus yelkouan*)

To je edina vrsta viharnika, ki se redno pojavlja v našem morju. Navadno ga opazimo v manjših jatah, ki letijo nekoliko dlje od obale. Že z velike razdalje ga prepoznamo po njegovem značilnem letu – energičnim zamahom s perutmi sledijo obdobja drsenja nizko nad valovi z nagibanjem vstran, tako da nam izmenoma kaže svoj temni hrbet in svetli trebuh. Obali se nekoliko bolj približa v močno vetrovnem vremenu, tako da velja pozorno spremljati vremensko napoved. Predpogoja za uspešno opazovanje sta teleskop in dobra opazovalna točka, denimo dvorišče cerkve sv. Jurija v Piranu. Opazujemo ga lahko vse poletje, največje jate doslej pa so bile zabeležene septembra. Kot dokazujejo izkušnje iz zadnjih let, lahko poletno opazovanje sredozemskih viharnikov popestrijo tudi druge redke morske vrste, kot sta rumenokljuni viharnik (*Calonectris diomedea*) in strmoglavec (*Morus bassanus*).

besedilo: **Jurij Hanžel**, foto: **iStock**

NEŽNA LIMA (*Limaria hians*)

Že samo ime pove, da sta njeni lupini izredno krhki. Ne bi si predstavljali, kako je videti školjka, ko pokuka iz svojih lupin. No, ni ji treba niti pokukati, ker je sama žival tako velika, da se ne more skriti med lupini. Školjka ima izredno dolge in tanke oranžne tipalke, ki jih ob mirovanju razširi iz svojih lupin. Se pa lahko tudi premika in to na zelo nenavaden način. Lupini stisne sunkovito skupaj, pri tem iztisne vodo in »zaplava«. Ima pa še en zanimiv način vedenja. S svojimi lepljivimi lovčkami si potegne k sebi majhne kamne, ki jih nato z močnimi bisusnimi nitmi zlepi skupaj in tako nastane gnezdo, v katerem živi. Da, tudi školjke gradijo gnezda. Nežne lime najdemo v stalno zalitem obalnem pasu, kjer se skrivajo v votlinah med kamni in pod njimi. Lupino nežne lime si lahko ogledate v Muzeju školjk v Piranu (www.svet-skoljk.si), kjer domuje največja zbirka polžev in školjk v tem delu Evrope.

besedilo: **Jan Simič**, foto: obe **Peter Valič**

KOŠČIČNI ŠKRATEC (*Coenagrion ornatum*)

Koščični škratec je eden izmed črno modrih škratcev, ki so težje določljive vrste kačjih pastirjev, še posebno to velja za samice in ličinke. Živi na toplih, počasi tekočih, dobro osonečenih in z rastlinami zmerno zaraščenih vodah. Pri novejših najdiščih gre pogosto za antropogeno nastale življenjske prostore, kot so denimo melioracijski kanali med njivami. V Sloveniji ga najdemo na povirnih barjih na Gorenjskem in na Blokah, na melioracijskih jarkih, med drugim v Vipavski dolini in na Ljubljanskem barju, in kraških rekah z veliko vodne vegetacije. Najbolj ga ogrožajo razdrobitev in izginjanje ter zaraščanje življenjskih prostorov. Življenjski prostor vrste je varovan tudi z Uredbo o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), kjer je kvalifikacijska vrsta. Pri nas ga lahko vidimo od konca aprila do sredine julija.

besedilo: **Nina Erbida**, foto: **Ali Šalamun**

VELIKI SKOVIK
(*Otus scops*)
foto: Rajko Gnezda

ORNITOFON, SKOVIK IN LEPOTICI

01 426 58 75 - društveni telefon - je neke vrste ornitološko-naravovarstvena »vroča linija«, kamor nas kličejo iz vse Slovenije, pa tudi zunaj nje, z informacijami, zahtevami, sporočili, željami, prošnjami, obvestili ... Pravimo ji ornitofon, čeprav z ornitofonom mislimo le tiste klice, ki se tičejo konkretnih ptic in intervencij, povezanih z njimi. Teme ornitofonov so tako najpogostejše mladiči, padli iz gnezd, poškodovane ptice, sove, zatavale v dimnike, golobi, v zadnjem času pa tudi vrane ... Ko je »sezona«, beri speljevanje mladičev iz gnezd, kar je več mesecev dolgo obdobje, zvoni non-stop. Obvladovanje klicev zahteva posebne veščine. Nekateri klicatelji vran ne marajo in nas nadirajo, da smo krivi, ker so požrle vse ptice pevke in napadajo ljudi, drugi spet so našli mladiča vrane na cesti in se jim smili, uradni azil ga noče vzeti in imeti opravka z njimi, kdo sploh še ostane, ki bi se zavzel za »črnega račka«, ki ga nihče ne mara, in je povrh še lovna vrsta. So ljudje, ki jih marajo in tudi v njih vidijo bitja, vredna življenja, in so naši člani, ki jih potem vzamejo domov, skrbijo zanje in nato spustijo. Pa smo res krivi za katero vrano, priznamo. Na ornitofonu se menjujemo,

saj so nekateri pogovori prave psihoterapevtske seanse, ki bolj kot pacienta izmzgajo terapevta. Eni imajo pri tem več talenta kot drugi, predvsem pa si jih delimo tematsko (po vrstah, tipu problema, vrane in golobi sta posebni kategoriji) in zahtevnostno (nadiranje, grožnje). Ker vidimo v pticah tudi živa bitja in ne le populacij s številkami in statusi, gremo praviloma vedno na teren, če primer to zahteva. Tisti hip, ko ljudje navadno hočejo, morda vedno ne gre, naslednji hip pa že, saj naši zvesti člani nikoli ne zatajijo. Brez mreže po celi Sloveniji to ne bi bilo mogoče.

Nasrka pa seveda tisti, ki je edini ornitolog v pisarni, če so vsi drugi na terenu. Pokasira namreč vse ornitofone, in tega res ni malo. Ta sinička, oni mladič kosa pa tisti vrabec, potem še obvezne vrane pa mlade male uharice, ki s svojim »njeee« maja strašijo ljudi po celi državi. Ne manjka tudi reševanja pavov. Včasih je v pisarni res kot v čebelnjaku. Če je razpoložljivega kadra več, se kdaj zgodi, da tudi trije odgovarjajo hkrati in potem se iz ene pisarne sliši »ne gospod, ne smete mu dati čevapčičev za jesti«, iz druge »ne jemljite ga domov, dajte ga

samo v kak grm ali na malo višjo vejo«, iz tretje pa »gospa, smrt pride, ko pride, ne nosi je čuk.«

Pred leti, enkrat pozno poleti, zazvoni ornitofon, dvignem.

Alen (A): »Dober dan, sem dobil društvo za ptice?«

Ornitolog (O): »Da, gospod, lep pozdrav, kako vam lahko pomagam?«

A: »Našel sem mladiča sove, zapuščenega. Kaj naj naredim?«

O: »Kakšen pa je, ga lahko malo bolje opišete?«

A: »Majhen je in perja še nima.«

O: »Kje ste ga našli?«

A: »Na morju, na Hrvaškem, v Istri sem, ležal je na tleh na asfaltu in sem ga pobral, zdaj ga imam v roki, manjši je od dlani.«

O: »Najbrž je mladič velikega skovika. Dobro pogledjte, če je kje kakšno duplo na bližnjem drevesu, lahko je padel iz gnezda. Mlade sove lezejo iz gnezd še preden poletijo, ljudje pa jih potem »rešujejo« misleč, da je z njimi nekaj narobe. Najbolje jih je pustiti v naravi in kvečjemu premakniti na neko manj izpostavljeno mesto, na vejo, malo višje. Starši jih hranijo in skrbijo zanje. Poskusite narediti najprej to, bo najboljše za sovo, skoraj gotovo ni zapuščena.«

A: »Dobro, hvala vam, jo bom dal na eno bolj skrito mesto, da je prva mačka ne zgrabi tukaj. In jo bom malo spremljal.«

Naslednji dan zvoni telefon, spet on.

A: »Dober dan, sova je očitno zapuščena, noben od staršev je ne hrani, celo noč sem jo od daleč opazoval, čisto je že shirana, niti glave ne dvigne več, poginila bo. Kaj naj naredim, smili se mi.«

O: »Aha, tako je torej. V redu, potem jo vzemite, dajte ji malo vode za piti, mogoče za prvo silo malo mačje hrane, potem pa ...«

A: »Veste kaj, jaz ne znam skrbeti za ptiče, lahko pa vam jo pripeljem in jo vi porihitate, kje ste vi?«

O: »V Ljubljani, na Tržaški 2, ampak rekli ste, da ste na Hrvaškem.«

A: »Jutri vam jo pripeljem. Bom ji dal nekaj za pit.«

O: »Ampak, morali bi jo peljati v kakšen azil na Hrvaškem, čez mejo je ne smete peljati, to je zavarovana vrsta. Če vas dobijo ... Lahko pokličem hrvaške kolege.«

A: »Naj vas nič ne skrbi, to ni problem, jutri vam jo pripeljem. Adijo.«

Tukaj bi ta ornitofon za vselej utonil v pozabo, če bi potem skovika prinesel skrbni očka v kratkih hlačah in sandalih, ki bi mu otroci, ki bi stopicljali za njim, zbudili slabo vest in bi moral ptiča pač vzeti, ker je

težko otrokom razložiti naravno selekcijo, ne da bi bil videti kot krut brezčutnež. A ni prišel očka v sandalih. Na vratih se je prikazal »mačo-men« v oprizetih črnih hlačah, zloščtenih špičakih, da oslepiš ob njih, oprizeti beli majici, zavidljivem »ljubavnem tepihu« in obveznem zlatem okrasju. Samo zob ni imel zlatih. Manjši, a postaven, mišičast, z briljantno na glavi, s črnimi srednje dolgimi polizanimi lasmi v stilu Saša Pečeta in – zdaj pride najboljše – v krepkih rokah je nežno držal mladega velikega skovika. Ženske bi omedlele ob tem kontrastu moškosti in nežnosti. Takoj za njimi bi omedleli tudi vsi moški - pogled s skovika in »mačo-mena« bi slehernemu ušel drugam, saj je imel kam uiti. Gospod ni prišel sam, ampak z dvema spremljevalkama, s po eno na vsaki strani, vstopili sta malo za njim. Oblečeni v stilu »manj je več« sta bili pravi stereotip božanske kreacije nežnejšega spola. O okusih se ne razpravlja, a tukaj ni bilo kaj razpravljati, saj sta bili zelo po okusu. Temu je brez besed pritrdil drugi moški kader z DOPPS-a, ki ga je njegov »pračut« nankrat in ob pravem trenutku prinesel in zgornjega v spodnje nadstropje, kjer se je vse dogajalo. In ker je prišel od zadaj, sem jasno videl od spredaj njegovo ustno votlino vse tja do mandljev, saj je zinil tako, kot še nikoli pri zobozdravniku. Drugo mnenje je bilo izrečeno brez besed.

Gospod oz. mačo, kot mu bolje pristaja, mi je previdno predal skovika, le obljubiti sem mu moral, da bom zanj lepo skrbel, kar sem storil rade volje, še preden mi je po tiho namignil, kaj bo z menoj, če sova pogine. Dami sta se tiho muzali, najbrž niti nista bili naše gore lista, po fiziognomiji bi lahko bili Rusinji ali Ukrajinki. Skovika sem prevzel, ga spravil v škatlo za čevlje in pospremil prijetno družbo treh, ki so bili najboljši par, do vhoda oz. izhoda z DOPPS-a. Tudi zunaj so se obračale glave, ko so se spravili v črn Audi A8, parkiranim tik pred vhodom, tako da je praktično zaprl cesto. Gospod se ni predstavil, a v mislih sem ga imenoval Alen, saj je še najbolj spominjal na Alena Eda Maajke iz »Obečane riječi«.

Epilog. Na skovika sem res pazil. Bil je ješč in hitro je rasel. Sreča v nesreči je hotela, da so pri Kopru obnavljali neko stavbo in vrgli na cesto celo leglo skovikov, zanje so skrbeli kolegi v Zatoku. Ker je bil ta približno njihove velikosti, smo ga kasneje dali zraven. Vsi so se uspešno navadili loviti žuželke, se kmalu osamosvojili in odleteli. O tem je študent, ki je diplomiral na filmski režiji v Trstu, posnel posrečen umetniški film.

Sočutje se skriva v vsakem izmed nas, samo dovolj globoko je treba pogledati vase. Kontakta Alena žal nimam oz. je poskrbel, da ga ni bilo. Nikoli več ni klical, da bi vprašal, kako je s skovikom, za kar mi je žal. Prav rad bi ga predlagal za Aviano, da bi prišel na DOPPS-ovo skupščino po priznanje.

V veliki predavalnici B1 na Oddelku za biologijo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani se je 9. maja na predstavitvi Atlasa ptic Slovenije zbrala lepa množica popisovalcev, članov DOPPS, novinarjev, slavnostnih govornikov in drugih udeležencev. »Za predstavitev Atlasa ptic Slovenije v prostorih oddelka smo se odločili, ker je atlas temeljno nacionalno strokovno ornitološko delo. Pri svojem delu ga bomo uporabljali tako profesorji kot študenti ter vsi ljubitelji narave in posebej ptic,« je povedal prof. dr. Peter Trontelj s Katedre za zoologijo Oddelka za biologijo.

SLOVESNOST OB PREDSTAVITVI ATLASA PTIC SLOVENIJE

// besedilo: pisarna DOPPS, foto: Alen Ploj

Leto 40. obletnice ustanovitve DOPPS si bomo zagotovo zapomnili po velikem uspehu za društvo, izdaji Atlasa ptic Slovenije, obsežnega nacionalnega strokovnega ornitološkega dela. Nastajal je kar petnajst let, od 2002 do 2017, oz. dve leti več, če terenskemu delu prištejemo še »pisarniški del«. V obdobju terenskega dela je kar 632 članov DOPPS in drugih ljubiteljev ptic popisalo območje celotne Slovenije in zbralo čez 350.000 podatkov o opazovanju ptic.

Zbrane je prijazno pozdravil direktor DOPPS, dr. Damijan Denac. Potem pa se je kot napovednik glasbene točke oglašila impozantna slavčeva pesem, ki ne navdušuje le ornitologov in ljubiteljev ptic, pač pa tudi mnoge skladatelje. Med njimi tudi ruskega Alexandra Alabieva, ki je napisal skladbo Solovei (Slavec). Petra Vrh Vrezec je poskušala s človeškim glasom, s hitrimi notami po lestevici navzgor in navzdol, oponašati neprekosljivo slavčevo petje, na harmoniki pa jo je doživeto spremljal Nejc Poljanec.

Kot uvod v osrednji del slovesnosti, predstavitev nastajanja velikega dela, ki jo je imel glavni koordinator popisov za atlas, Tomaž Mihelič, se je odvrtel pomenljiv film DOPPS-ove krovne organizacije BirdLife, ki si ga lahko ogledate na priloženi povezavi (QR koda). Nato je Tomaž kot vedno s svojim iskrivim in priljudnim načinom predstavil, kako so se popisi za atlas začeli, metodo popisa, kako se »znajti« v atlasu, katere vrste so se uvrstile v atlas in zakaj tudi izumrle in nekatere domnevne gnezdilke, kako je predstavljena posamezna vrsta ... Ob sklepu govora so se na ekranu v neskončnost nizala imena več kot 600 popisovalcev, večinoma članov DOPPS, ki so z izjemno predanostjo sodelovali pri tako velikem delu, kar je marsikomu v zelo polni dvorani od ganjenosti naredilo cmok v grlu.

Film o delu BirdLife:

Sledili so govori slavnostnih govorcev. Najprej pozdrav predsednika DOPPS, Rudolfa Tekavčiča (na sliki prvi z desne), za njim pa so se zvrstili prof. dr. Emil Erjavec (drugi z leve), dekan Biotehniške fakultete, prof. dr. Mihael Jožef Toman (prvi z leve), prodekan Oddelka za biologijo Biotehniške fakultete, mag. Teo Hrvoje Oršanič (drugi z desne), direktor Zavoda RS za varstvo narave, dr. Peter Skoberne (v drugi vrsti), Ministrstvo za okolje in prostor, ter Branko Ravnik (v krogu zgoraj), direktor Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije.

Slovesnost se je zaključila z glasbenim izsekom iz opere Čarobna piščal enega največjih svetovnih skladateljev Wolfganga Amadeusa Mozarta; Al Vrezec, eden od sorednikov atlasa, v vlogi ornitologa Papagena, je zatopljen v opazovanje ptic komaj posumil »prevaro« Petre Vrh Vrezec v vlogi Papagene. Ta je zakrita z masko snežne sove skoraj pretentala Papagena, da vidi izjemno redkost v Sloveniji. »Nesoglasja« ptičarskega para so se jasno ob koncu dueta pomirila z znanim »pa pa pak«.

Priložnostna slovesnost je bila kot nalašč za zelo prijetno druženje ob okusni pogostitvi, ki je trajala in trajala ... Menda do poznih ur.

O MOTIVIH USTANOVITVE DRUŠTVA PRED ŠTIRIMI DESETLETJI (II. DEL)

// Iztok Geister

PUŠČAVEC
(*Monticola solitarius*)
foto: Iztok Geister

Udeleženci ustanovne skupščine društva, dne 8. 12. 1979 v Ljubljani
foto: Marko Aljančič

Novo stran v mojem dojemanju ptičjega sveta je pomenil t.i. Petersonov priročnik *Die Vögel Europas (Ptice Evrope)*, ilustriran sistematični prikaz vseh v Evropi pojavljajočih se ptic, se pravi gnezdkah, selivk in gostujočih vrst. Avtorji so pravzaprav trije, poleg ilustratorja Rogerja Petersona še pisec besedila Gui Mountfort, karte razširjenosti pa je prispeval P.A.D. Hollom. Leta 1968 mi je prišel v roke nemški prevod 7. izdaje (iz leta 1965) angleškega originala (prva izdaja leta 1954). Ta klasični evropski priročnik je postal in ostal moj brevir vse do današnjih dni, čeprav so sodobni priročniki podrobnejši in natančnejši, ohranja ta neko težko razločljivo zanesljivost, pa četudi je to le občutek. Je pa res, da sem tega imel samo doma, na terenu pa sem uporabljal priročnejši *The Birds of Britain and Europe (Ptice Velike Britanije in Evrope)* avtorjev H. Heinzla, R. Fittra in J. Parslowa.

PRIPRAVE NA USTANOVITEV DRUŠTVA

Prav po zaslugi Petersonovega priročnika sem spoznal, kako pomembna je za poznavanje avifavne vloga zemljepisne razširjenosti ptičjih vrst in še posebno populacijske razporejenosti (distribucije) posamezne vrste, govorim namreč o gnezdkah, ker to še kako vpliva na pogostost ali redkost določene vrste in v dobršni meri tudi na stabilnost njene populacije. Zato sem se že sredi sedemdesetih let, potem ko sem se dodobra seznanil z evropskimi smernicami za pripravo ornitološkega atlasa (*Standardisation in European Ornithology, Auspicium* 1973), pričel pripravljati na zemljepisno favnistični projekt kartiranja razširjenosti in razporejenosti ptičjih vrst v Sloveniji. Znašel sem se pred dvojnim organizacijskim vprašanjem: kje najti za popise na terenu dovolj usposobljene popisovalce ptic in kako zagotoviti gmotno podporo takšnemu nacionalne-

Avtor članka med pozdravnim nagovorom ustanovne skupščine društva, dne 8. 12. 1979 v Ljubljani
foto: Marko Aljančič

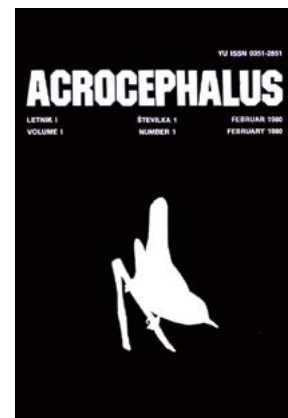
mu projektu. Leta 1975 sem v *Raziskovalcu* (glasilu tedanje Raziskovalne skupnosti Slovenije) objavil javni poziv raziskovalnim organizacijam in znanstvenim ustanovam k prevzemu projekta Ornitološki atlas Slovenije. Ker na objavo ni bilo odziva, mi ni preostalo kaj drugega kot organizacijsko ovinkasta, izvedbeno dolgotrajna in finančno negotova prostočasna pot. Po izpeljanem poskusnem projektu z mladimi opazovalci ptic, vabilo za popis enajstih lahko prepoznavnih vrst je bilo leta 1977 objavljeno v reviji *Pionir* (predhodnici današnje revije *Gea*), sem se pričel zavedati, da bo šele s popularizacijo ornitoloških opazovanj mogoče ustvariti dovolj velik krog strokovno neoporečnih sodelavcev. To pa bi bilo mogoče doseči le z rednim objavljanjem vseh favnistično zanimivih opazovanj ptic, za kar pa bi potrebovali redno izhajajočo ornitološko revijo. Za uresničitev takšnega načrta bi potrebovali izdajatelja, to vlogo pa bi najbolje opravljalo društvo. Skupaj z Daretom Šeretom, takratnim povezovalcem in duhovnim vodjem ptičarjev (kot so se sami imenovali), ki so tvorili jedro prostovoljnih obročkvalcev pri Prirodoslovnem muzeju Slovenije, in njegovim dobrodušnim prijateljem Božidarjem Magajno, ki je s svojimi izkušnjami v ribiški in čebelarški organizaciji znal uspešno izpolnjevati uradne zahteve in spretno preskakovati birokratske ovire, smo se od prvega maja 1979 dalje zavzeto pripravljali na ustanovitev društva. Dobrodošla pa je bila tudi moralna podpora Prirodoslovnega muzeja Slovenije pod ravateljstvom dr. Antona Polenca.

Ustanovna skupščina *Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije* je bila v Ljubljani v predavalnici Elektrotehniške fakultete v soboto, dne 8. decembra 1979, na kateri je 76 navzočih somišljenikov izvolilo organe društva in revije *Acrocephalus*. Za predsednika društva je bil izvoljen Janez Gregori, za tajnika Božidar Magajna in za urednika revije Iztok Geister. V izvršni odbor društva so bili izvoljeni Miha Adamič, Ivo Božič, Iztok Geister, Peter Grošel, Andrej Knavs, Mišo Serajnik, Borut Štumberger in Dare Šere, v uredniški svet revije pa dr. Sergej D. Matvejev, dr. Andrej O. Župančič, Janez Gregori, Rado Smerdu, Božidar Magajna, Dare Šere in Ivo Božič. Prva, skupna, seja izvršnega odbora in uredniškega sveta je potekala 20. februarja 1980; na njej je bil sprejet delovni program za tekoče leto, kmalu zatem pa je izšla tudi prva številka dvomesečnika *Acrocephalus*. V aprilski številki pa je bil objavljen seznam članov društva, na katerem je 88 imen.

O IMENU DRUŠTVA IN REVIJE

Z različnih strani je bilo slišati nekaj pripomb na ime društva, češ zakaj ni v njem omenjeno varstvo ptic, kar sem kot krstni boter takrat zavračal s pojasnilom, da imajo to besedno zvezo v imenu tako ali tako vsa društva gojiteljev ptic, ki jih takrat ni bilo malo in so bila prek krovne zveze tako dobro organizirana, da so v javnosti dajala vtis, da so to edini poznavalci ptic, kar sicer ni bilo daleč od resnice,

sintagmo »varstvo ptic« pa da uporabljajo predvsem za opravičevanje in lepšanje svojega početja. Mi naj bi se s tem, da tega nismo zapisali v ime, distancirali od tega peresa za klobukom, kar pa ne pomeni, da se ne bomo resno zavzemali tudi za naloge na tem področju. Ime revije *Acrocephalus* je predlagal Dare Šere z utemeljitvijo, da so trstnice slovenskim ornitologom slabo poznana skupina ptic, ki pa so ravno zato za nas toliko večji izziv, res pa je tudi, da se je ravno tedaj poudarjeno ukvarjal z obročkanjem in proučevanjem teh ptic, predvsem močvirskih trstnic (*Acrocephalus palustris*). Tej obrazložitvi sem na skupščini dodal še ekološko izolacijo in ogroženost življenjskega prostora tega rodu, tako da z imenom ni bilo težav, čeravno bi kasneje kot urednik namesto latinskega raje videl slovensko ime, vendar je večina evropskih ornitoloških revij za lažjo prepoznavnost nosila znanstveno ime. Silhueta trstnice na naslovnici revije je kasneje postala zaščitni znak tako revije kot društva, v prikriti obliki je to ostala vse do danes.

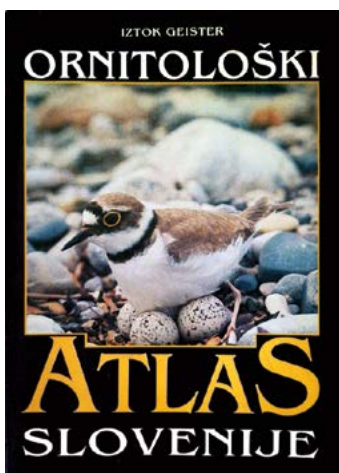
Naslovnica prve številke revije *Acrocephalus* iz leta 1980

NALOGE DRUŠTVA

V prvi številki revije *Acrocephalus* sta bila objavljena tako delovno področje društva v dveh sekcijah, za opazovanje in proučevanje, kot tudi delovni program za leto 1980. Zadali smo si naloge na različnih področjih: na favnističnem (zbiranje podatkov o gnezdenju, selitvi in prezimovanju ptic na ozemlju Slovenije ter organizacija atlasa gnezdil in atlasa prezimujočih vrst), izobraževalnem, naravovarstvenem, znanstvenem in publicističnem, tako doma kot v tujini. Predvidena pa je bila tudi ustanovitev treh komisij: za ugotavljanje statusa na ozemlju Slovenije pojavljajočih se vrst, terminološka komisija in komisija za strokovno literaturo. Načrtovano petletno kartiranje ornitološkega atlasa v izmeri 10 x 10 km se je pričelo v letu 1980 in je bilo v grobem končano leta 1988, nakar se je pričelo obdelovanje in dopolnjevanje na terenu zbranih podatkov, čemur je nazadnje sledila še interpretacija. Pri zbiranju podatkov je sodelovalo 80 popisovalcev, brez njih bi bila naloga

SRPIČNA TRSTNICA
(*Acrocephalus scirpaceus*)
foto: Iztok Geister

Naslovnica Ornitološkega atlasa Slovenije (DZS, 1995)

Primer notranje strani atlasa gnezdilnik

Naslovnica Zimskega ornitološkega atlasa (Tehniška založba, 1994)

Primer notranje strani atlasa prezimujočih vrst

neuresničljiva. Vse delo na terenu je bilo opravljeno prostovoljno, državno finančno podporo je projekt dočakal šele v zaključni fazi po osamosvojitvi Slovenije v začetku devetdesetih let. Projekt ornitološki atlas Slovenije je bil od vsega začetka zamišljen v dveh delih kot zimski in gnezditveni, kar pa je bila za enega samega organizatorja pretežka naloga, zato je leta 1986 koordinacijo zimskega atlasa prevzel Andrej Sovinc. Razbremenjen sem tako nadaljeval z delom zgolj pri atlasu gnezdilnik, ki je v knjižni obliki izšel spomladi leta 1995 kot *Ornitološki atlas Slovenije*, atlas prezimujočih vrst pa pol leta predtem kot *Zimski ornitološki atlas Slovenije*.

NA TERENU

S persom in daljnogledom, s tem srpom in kladi-vom amaterskega ornitologa, smo se lotili prelomne naloge v času, ko je opazovanje ptic pri nas veljalo med ljudmi za čudnaško, v javnem pogledu pa varnostno sumljivo opravilo. V bližini tovarn in drugih, sicer redkih varovanih objektov se ni bilo pametno potikati z daljnogledom okrog vratu, saj so vratarjevi prsti takoj pričeli vrteti telefonsko številčnico. Čeprav je takšno ovadaštvo, uradno imenovano samozaščita prebivalstva, danes videti pozabljeno, pa spričo vse pogostejšega in vse splošnejšega elektronskega nadzora tudi na področjih nekdanjega neoviranega gibanja, vrnitev podobne varnostne obsednosti, čeravno iz kakšne povsem drugačne domneve ogroženosti, ni izključena. Povedati pa je treba tudi to, da smo se opazovalci in popisovalci ptic v nekdanjem družbenem sistemu, ki je izrecno zagovarjal le varovanje človekovega okolja, ne pa tudi rastlin in živali, sicer lahko neovirano gibali po terenu. Ustavil nas je kvečjemu napis »Pozor, hud pes!«, medtem ko napisov »Privatna lastnina«, ki danes rastejo po podeželju kot gobe po dežju, takrat nismo poznali. S teleskopi takrat nismo bili opremljeni, pa tudi daljnogledi niso bili posebno kvalitetni. Zase lahko povem, da sem uporabljal ruski daljnogled Zenit 10 x 50 za 100 nemških mark. Sem si pa vedno govoril, da si bom kupil boljšega, ko bom tega izgubil. A sem ga potem, ko sem ga kje pozabil, vedno spet našel. Med spustom s Stola sem ga pozabil na neki skali v

ruševju, kar sem opazil šele povsem pri dnu, a sem se kljub vročini v tistem kotlu na začetku poti in strmini, da si grizel kolena, vseeno vrnil ponj.

KVALITATIVNI PODATKI

Zbiranje kvalitativnih podatkov je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja potekalo po zanesljivih metodoloških napotkih, po tako imenovanem vrednostnem ključu, ko je popisovalec glede na zaznano dejansko stanje na terenu (ustrezajoče eni od šestnajstih v obrazcu zapisanih pojavnih oblik) lahko presodil, ali gre za možno, verjetno ali potrjeno gnezditvev. Ker pa je glavčina popisa potekala najmanj desetletje, zbrani podatki seveda niso odsevali dejanskega stanja v določenem letu, temveč zbirno stanje v daljšem obdobju, kar pomeni, da je bil popis z vidika sočasne navzočnosti nerealen in v pogledu vrstne pestrosti kumulativen. Dobra stran takšne časovno razpotejnene pestrosti vrst je poleg tega, da priključ na plano tudi kakšno težje odkrivno, pri prejšnjih popisih spregledano vrsto, predvsem to, da zabriše kratkoročne spremembe v medvrstnem sestoji. To pa je pomembno zlasti pri presoji stabilnosti posamezne vrste, saj je naravovarstvo nagnjeno k bitju plati zvona že ob vsakoletni običajni spremembi vrstne sestave v proučevani prostorski enoti. Hkrati pa takšno večletno popisno stanje omogoča dobro primerjavo z zgodovinskimi podatki, ki niso vedno časovno dovolj natančno opredeljeni, še posebno ne, kadar so zapisani po spominu. V obdobju kartiranja 1980–1995 so se s slovenskega ozemlja odselile najmanj štiri vrste (prilivka, južna postovka, rjavoglavi srakoper in črnoglavi strnad), na novo pa se je priselilo 11 vrst (rjavovrati ponirek, veliki žagar, črni škarnik, rjavi škarnik, črnorepi kljunač, pikasti martinec, polojnik, škrlatec, rdeča lastovka in pinoža), kar je dokaz, da je vrednotenje vrstne pestrosti v daljšem časovnem razdobju še kako smiselno. Tako odseljevanje kot priseljevanje vrst je v očeh populacijske dinamike običajen pojav. Izginotje vrste zato ne smemo enačiti z njenim izumrtjem, lahko pa pričakujemo njeno vrnitev, kar v dobršni meri opravičuje določen favnistični optimizem. To naravovarstveno pomembno

sporočilo atlasa pa je, kot je pokazal nadaljnji razvoj skrbi za ptice na Slovenskem, upošteval le malokdo.

KVANTITATIVNI PODATKI

V nasprotju s kvalitativnimi podatki, ki so bili zbrani na terenu, so bili kvantitativni podatki prepuščeni naknadnemu ocenjevanju, ki ga je opravila za to izbrana društvena komisija v skladu z evropskimi merili. Populacijska količina je bila izražena z razponom od najmanjše do največje domnevne vrednosti, izražene v številkah, populacijski trend pa z oceno, ali se populacija povečuje ali zmanjšuje ali pa je stabilna. Verodostojnost količinskih podatkov se na splošno nenehno spreminja ne le zaradi pristranskosti pri zajemanju podatkov, marveč tudi zaradi nenehnega spreminjanja dejanskega stanja. Seveda lahko z ustrezno razlago neskladnost zmanjšamo ali omilimo, vsekakor pa se velja zavedati relativnosti takšnih podatkov. Čeprav nam vsak količinski podatek ponuja pogled v razsežnost, ki s kakovostnim podatkom ni dosegljiva in za katero pravzaprav sploh ne vemo, kako bi jo poimenovali, saj je sama od sebe ponujajoča se besedna zveza prostorska globina nemara pomensko prebogato oblačilo za gole številke. Kajti gre za to, da je neka populacija veliko več kot le skupek osebkov in da številčnost osebkov sama po sebi sploh ne jamči za njeno stabilnost, kajti pomembnejša je njena prostorska porazdelitev. Populacijsko dogajanje pojasnjujoči razlogi se ne skrivajo v številkah, temveč v njihovih okoljsko pomembnih povezavah, teh pa ne odkrivamo s seštevanjem in odštevanjem, marveč z intelektualno zahtevnejšim opravilom, z ekosistemsko razgledanostjo in s pronicljivo razlago dobljenih podatkov. Prav tako tudi časovna razsežnost šele po premisleku razkriva marsikatero zakonitost populacijskega dogajanja. Marsikdaj prav zgodovinski podatek pomaga razjasniti vlogo in pomen trenutnega stanja, ki je vedno le stadij časovnega dogajanja. Kljub temu, da z večletnim ponavljajočim se snemanjem trenutnih stanj lahko predvidimo zmanjšanje ali celo izginotje neke populacije, pa si dostikrat ne znamo pojasniti nenadne vrnitve in ponovnega uspevanja izginule vrste, kakor tudi ne nenadnega upada do tedaj uspešne vrste. Takšna miselna izhodišča in takšni pomisleki so me vodili pri razlagi podatkov, zbranih za ornitološki atlas gnezdilk, vendar je končni izdelek, temelječ na kvalitativnih in zgodovinskih podatkih, kljub vsemu dokaj jasno in pregledno izražal prostorsko in časovno razsežnost gnezditvene razširjenosti ptic v Sloveniji. Za pojasnila o nastajanju t. i. zimskega atlasa, ki obravnava pri nas prezimujoče vrste ptic, njegovih posebnostih in s tem povezanih vprašanjih, je seveda edini pravi naslov njegov koordinator Andrej Sovinc.

POMEN OPRAVLJENIH NALOG

Zaradi petnajstletnega tradicionalnega načina zbiranja na terenu zabeleženih dogodkov za atlas gnezdilk, sodobnejša obdelava podatkov, ki jo je terjala

vsa opravila priganjajoča informatika, na koncu ni bila mogoča, ker bi bilo nekatere vidike popisovanja treba od vsega začetka zastaviti drugače. Atlas je bil pač otrok metodologije iz sedemdesetih let, ko se je v Evropi pojavila zamisel oziroma potreba po nacionalnih ornitoloških kartiranjih z namenom, da se prek njih dokopljemo do evropskega ornitološkega atlasa, kar se je v naslednjih letih tudi zgodilo. Slovenski prispevek evropskemu kartiranju gnezdilk v izmeri 50 x 50 km je bil objavljen leta 1989, do izida evropskega atlasa leta 1997 pa so bili podatki kasneje posodobljeni in, kar zadeva kvantitativne podatke, tudi dopolnjeni. Naj še omenim, da mi je bila zaupana priprava besedila za malega deževnika, brškinjo in črnohlavca strnada in v soavtorstvu tudi za malega martinca in svilnico (*The EBCC Atlas of European Breeding Birds*, T&A.D.Poyser, 1997).

Kljub marsikateri nedorečenosti je Ornitološki atlas Slovenije skoraj četrto stoletja ostal osnovna referenca glede razširjenosti gnezdilic ptic na Slovenskem, čeprav ga sodobni mladi, če sodim po citatih, papirnate vire prezirajoči pisci ornitoloških člankov, komajda poznajo. O društveni dejavnosti in miselnem ozadju te dejavnosti v obdobju po obeh atlasih po letu 1995, ko se je društvena strategija pričela spreminjati in se v naslednjih letih tudi popolnoma spremenila, pa bodo bržkone spregovorili njeni tvorca, ornitologi generacije, ki je sledila tej, ki bi jo vsaj v dveh pogledih nemara smeli imenovati pionirska. V prvem dvajsetletnem obdobju po nastanku je bilo društvo, razen po reviji, namreč prepoznavno predvsem po svojih dveh atlasih, zaradi katerih je bilo tudi ustanovljeno. Niso pa to bila v omenjenem obdobju edina odmevna društvena dejanja, med pomembnejša vsekakor sodita tudi *Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilk Slovenije* in *Imenik ptic zahodne Palearktike* v soavtorstvu večjega števila ornitologov, ki sta izšla kot posebni številki revije *Acrocephalus*.

VODOMEC (*Alcedo atthis*)
foto: Iztok Geister

PROGRAM PREDAVANJ, IZLETOV IN AKCIJ DOPPS, JULIJ- SEPTEMBER 2019

Za dodatne informacije o dogodkih lahko pokličete v pisarno društva na telefon **01/426 58 75** ali vodjo izleta oziroma delavnice. Morebitne spremembe bodo objavljene na spletni strani društva **www.ptice.si** in na FB-strani **www.facebook.com/pticeDOPPS** najkasneje na dan dogodka.

- predavanje
- izlet
- akcije / delavnice / stojnice / popisi
- lokacija
- ura
- informacije

SEPTEMBER

PON	TOR	SRE	ČET	PET	SOB	NED
						 1
2	3	4	5	6	 7	8
9	10	11	12	13	 14	15
16	17	18	19	20	 21	 22
23	24	25	26	27	28	29
30						

IZLETI

NED
1
SEP

SPozNAVANJE PTIC V PARKU TIVOLI

Dare Fekonja
(dodatne informacije in prijave na 041 513 440)

Ljubljana, na parkirnem prostoru pred kopališčem v Tivoliju

od 9.00 do 11.00

Kaj pa se dogaja na tivolskem bajerju? Na izletu bomo spoznavali vodne ptice, ki obiskujejo mestni park Tivoli. Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije v sodelovanju z DOPPS. Še posebej je primeren za družine z otroki in začetnike.

PLANINSKI OREL
(*Aquila chrysaetos*)

foto: iStock

SOB
14
SEP

SPREMLJANJE JESENSKE SELITVE PTIC NA ORNITOLOŠKI POSTAJI VRHNİKA

Dare Fekonja
(dodatne informacije in prijave na 041 513 440)

Vrhnika,
Ornitološka postaja Vrhnika

od 7.00 do 12.00

Najmočnejši selitveni val ptic zajame Slovenijo med septembrom in oktobrom. Jesensko selitev slovenski obročkvalci spremljajo že 90 let. Pri tem so zelo pomembne stalne ornitološke postaje, in postaja z najdaljšo tradicijo leži na robu Ljubljanskega barja, na Vrhniki. Na organizirani javni predstavitvi delovanja postaje se nam obetajo mnoge ptičje zanimivosti. Izlet organizira Prirodoslovni muzej Slovenije v sodelovanju z DOPPS. Ob slabem vremenu bo dogodek prestavljen na nedeljo, 15. septembra 2019.

SOB
7
SEP

IZLET NA SAVINJSKO SEDLO IN LEDINSKI VRH

Matej Gamser (informacije in obvezne prijave na 051 235 375 ali matej.gamser@gmail.com)

Logarska dolina

bo objavljeno kasneje

Gremo v gore! Tokrat bomo obiskali osrčje Kamniško-Savinjskih Alp. Obdani z visokimi belimi stenami se bomo povzpeli na mejno Savinjsko sedlo (2001 m), od tam pa se bomo sprehodili na Ledinski vrh (2108 m) z izjemno panoramo. Med opazovanjem gamsov in ptic visokogorja se bomo prav gotovo zazrli tudi na ledenik pod Skuto. Pot ni težka, zahteva pa nekaj kondicije - 3,5 h v eno smer. Ob vrnitvi se bomo okrepcali v planinskem domu na Okrešlju, osvežili pa pri izviru Savinje. Natančnejše informacije prejmejo udeleženci ob prijavi na izlet.

NED
22
SEP

ORNITOLOŠKI SPREHOD PO ARBORETUMU VOLČJI POTOK

Alenka Bradač (obvezna prijava po elektronski pošti na prireditve@arboretum.si do petka, 20. 9., do 12. ure)

Arboretum Volčji potok (zbirno mesto je pri vhodu v park)

med 8.30 in 9.30

Arboretum ponuja zatočišče in hrano številnim pticam. Z dobrim sluhom in ostrim vidom boste opazili marsikatero izmed njih. Priporočamo, da s seboj prinesete daljnogled. Plačati je treba vstopnino v park, vodenje sprehoda pa je brezplačno. Obvezna je prijava po elektronski pošti, pri tem pripišete še številko svojega mobilnega telefona (le za obveščanje o morebitni odpovedi dogodka).

AKCIJE

ČRNOGLAVI GALEB
(*Ichthyaetus melanocephalus*)

ilustracija:
Jan Hošek

SOB
21
SEP

ČIŠČENJE ZARASTI NA OTOKIH PTUJSKEGA JEZERA

Tilen Basle (informacije in prijave na 051 636 224 ali tilen.basle@dopps.si)

Ptujsko jezero (zbor ob 8.00 pri Ranci na levem bregu)

od 8.00 do 15.00

Ponovno bomo očistili gnezditvene otoke na Ptujskem jezeru, kjer gnezdi več sto parov rečnih galebcev in navadnih čiger in nekaj parov črnoglavih galebcev. Zaradi lažje organizacije vas prosimo, da svoje sodelovanje potrdite organizatorju, od katerega boste prejeli tudi natančnejše informacije. Akcija bo potekala v okviru projekta ČIGRA (PS INTERREG V-A SI-HR, PO 2014-2020).

Gnezdo v talni luknji foto: **Aleksander Pritekelj**

NENAVADNO GNEZDO

// Aleksander Pritekelj

V začetku maja sem po čistem naključju naletel na nenavadno izbiro gnezdišča meniščka (*Periparus ater*). Gnezdo je bilo v talni luknji na ekstenzivnem travniku na robu mešanega gozda.

Našel sem ga povsem po naključju. V travi sem odkril razmetano gnezditveno gradivo in nato razširjeno luknjo, ki jo je naredil plenilec, da je lahko uplenil leglo. Skozi odprtino sem opazil jajca. Dve še celi sem z jedilno žlico vzel ven in ju izmeril. Bili sta

MENIŠČEK

(*Periparus ater*)

foto: **Borut Rubinić**

velikosti 15,5 x 12 mm. Več sledi je namigovalo, da sem našel uplenjeno gnezdo meniščka; jajca so po velikosti in videzu ustrezala meniščkovim, za gnezditveno gradivo sta bila uporabljena mah in puh, kar je značilno za to vrsto, tudi izbira gnezdišča, talna luknja, je prepoznavna značilnost te male sinice.

Nenavadno se mi zdi, da je menišček talno luknjo izbral na travniku in ne v gozdu, ki je sicer njegov značilnejši življenjski prostor.

VELIKI ŽAGAR

(*Mergus merganser*)

Bojan Bratož, Blejsko jezero, 7. maj 2019

POLJSKEGA VRABCA (*Passer montanus*)

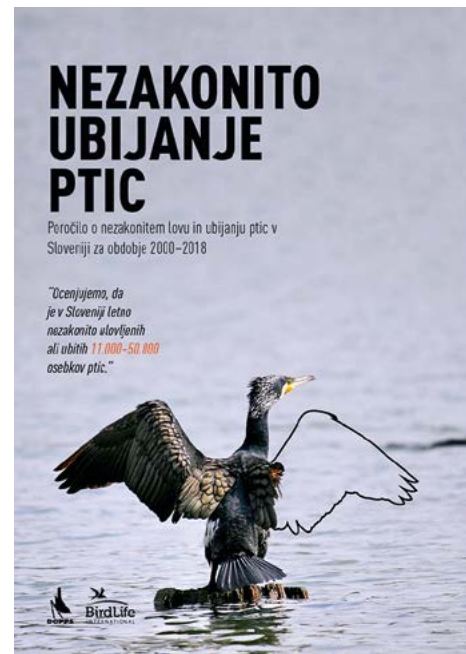
sem poslikal na domačem vrtu. Če te ptičke opazuješ dovolj dolgo, je tako, kot bi gledal program Animal Planet.

Arne Furlan Štular (13 let), Koseze, Ljubljana, 14. maj 2017

Kriminala nad pticami je bistveno več, kot smo mislili

// besedilo: Tjaša Zagoršek, foto: Milan Cerar

V sklopu projekta Adriatic Flyway 4 smo na DOPPS-u izdali poročilo o nezakonitem lovu in ubijanju ptic v Sloveniji za obdobje med 1. januarjem 2000 in 31. decembrom 2018. Doslej smo verjeli, da je Slovenija nekakšna oaza, kjer so ptice selivke varne pred nezakonitim ubijanjem. Še posebno, če se primerjamo s sosednjo Italijo in balkanskimi državami, kjer je kriminal nad pticami vsesplošno razširjen. A pričujoče raziskave in poročilo kažejo, da je kriminala nad pticami bistveno več, kot smo verjeli doslej. Na osnovi trenutnega poznavanja problematike, ki pa je še vedno nepopolno, ocenjujemo, da je v Sloveniji letno nezakonito ulovljenih ali ubitih 11.000–50.000 ptic. V obdobju od leta 2000 do 2018 smo zabeležili 262 primerov nezakonitega ravnanja. Največ je bilo primerov nezakonitega zadrževanja in trgovine s pticami. Na udaru so predvsem ptice pevke, ki jih lovijo in zadržujejo v kletkah. Kaže, da je lov ptic pevk v Sloveniji zelo razširjen predvsem v zahodnem in osrednjem delu države. Velik je odstotek primerov nezakonitega lova na ptice s strelnim orožjem, kjer so žrtve predvsem ribojede vrste ptic ter ujede in sove. Zabeležili smo tudi 39 primerov lovljenja ptic s pastmi, na mreže in limanice. Tu so glavne žrtve manjše ptice pevke ter ujede. Ravno na slednje je precej razširjen lov s pastmi. Čeprav poteka v manjšem obsegu, je glede na prizadete vrste izjemno problematičen. Iskreno upamo, da bomo s tem poročilom osvetlili in približali problematiko nezakonitega lova, ubijanja in zadrževanja ptic v Sloveniji širši javnosti ter tudi državnim institucijam, ki bi naj bile prva bojna linija v boju proti kriminalu nad pticami.

Popis vegetacije v NRIM

// besedilo in foto: Blaž Blažič

V okviru projekta PoLJUBA »Obnovitev in ohranjanje mokrotnih habitatov na območju Ljubljanskega barja« bomo, med drugimi aktivnostmi, v Naravnem rezervatu Iški morost preizkusili tudi več različnih metod zatiranja in omejevanja širjenja invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst iz rodu zlate rozge (*Solidago* sp.). Omenjene metode vključujejo večkratno košnjo, povečevanje vlažnosti travnikov, setev ajde kot izčrpovalne kulture ter pridobivanje in raztros zelenega mulča. Z namenom spremljanja njihovega učinka bomo vzporedno z izvedbo aktivnosti opravili tudi raziskavo vegetacije. Na območjih uresničevanja posameznih metod je bilo tako določenih nekaj vzorčnih ploskev, na katerih se bo v letih 2019, 2020 in 2021 opravil popis vegetacije, ki ga bo opravil izbrani zunanji izvajalec. Tako bomo pridobili dragocene podatke o tem, katera metoda je najučinkovitejša pri povrnitvi travnikov v stanje, ki je najbližje prvotnemu.

Iz ujetništva spet na svobodi

besedilo: Tjaša Zagoršek, Aljaž Mulej, foto: Tjaša Zagoršek

Lišček (*Carduelis carduelis*) je majhna ptica iz družine ščinkavcev, ki je zelo pogosto žrtev nezakonitega lovljenja za zadrževanje v kletkah. Zaradi svoje pisanosti in melodičnega oglašanja je zelo priljubljen pri t.i. »kletkarjih«, ki to zavarovano vrsto ptice pogosto uporabljajo za križanje s kanarčki. V akciji, ki je potekala v četrtek, 16. maja, smo skupaj z inšpektorjem za okolje in naravo iz Kopra nazaj na svobodo izpustiti sedem liščkov. Inšpektor je opravil preiskavo pri dveh osumljencih, ki sta ptice več let nezakonito lovila in zadrževala v ujetništvu. Pri akciji je sodeloval tudi zunanji sodelavec Prirodoslovnega muzeja Slovenije, ki je zasežene ptice identificiral ter ustrezno obročkal. Razsežnost tovrstnih dejanj je v Sloveniji močno podcenjena. Ocenjujemo, da je iz narave letno nezakonito odvzetih ali ubitih 7.800–23.600 ptic pevk. Pticam pa lahko pomagate tudi vi, in sicer tako, da primere nezakonitega zadrževanja in lova na ptice prijavite (dopps@dopps.si, 031 439 051). Prijave so lahko anonimne.

Dvesto let Škocjanskih jam

// besedilo in foto: Rudolf Tekavčič

V soboto, 11. maja 2019, so Škocjanske jame praznovala 200. obletnico turizma. Poleg njih je 130. obletnico praznovala Jamarska zveza Slovenije in 60. Jamarska reševalna služba. Na proslavo je bil povabljen tudi DOPPS kot partner pri kohezijskem projektu, ki ga vodijo Škocjanske jame. Slavnostni govornik je bil predsednik Republike Slovenije, gospod Borut Pahor. Po kulturnem programu je Škocjanskim jamam podelil priznanje za dolgoletno uspešno delo, ki ga je sprejel direktor Parka Škocjanske jame, gospod Stojan Ščuka. Dolgoletni člani Jamarske zveze Slovenije in Jamarske reševalne službe pa so prejeli zaslužena priznanja za dolgoletno delo.

Pomagajmo pegasti sovi na Ljubljanskem barju

// besedilo: Tjaša Zagoršek, foto: Tjaša Zagoršek, Nevenka Pfajfar

Fran Erjavec je pegasto sovo (*Tyto alba*) v svoji knjigi *Domače in tuje živali v podobah* opisal kot našo najlepšo in najkoristnejšo sovo. Tudi drugi avtorji so kasneje pisali, kako koristno jo je imeti v svoji okolici. Dandanes pa je žal pegasta sova na območju Slovenije maloštevilna gnezdilka, o kateri z izjemo njene prehrane ne vemo veliko. Na območju Ljubljanskega barja je izjemno redka vrsta in njene razširjenosti v zadnjih desetih letih za to območje ne poznamo. Vrsto ogroža več dejavnikov, predvsem izguba lovnega življenjskega okolja ter izguba ustreznih gnezditvenih prostorov, zanemarljivi niso niti učinki pesticidov in prometa.

Da bi izvedeli, kako vrsti najbolje pomagati, smo najprej organizirali popis razširjenosti vrste. Za pegasto sovo še nimamo vzpostavljenega rednega monitorin- ga, so pa bili v preteklosti opravljeni posamezni popisi na območju Štajerske in Dolenjske. Za območje Ljubljanskega barja celosten popis do letošnjega leta še ni

bil opravljen. V novembru 2018 smo tako imeli prvi popis, v sklopu katerega pa žal vrste nismo zabeležili. Sledili so še trije popisi. Pred drugim, februarjskim popisom smo za udeležence pripravili predavanje o biologiji in ekologiji pegaste sove ter predstavili metodo in območje popisa. Na drugem popisu smo tako na skupno 175 popisnih točkah njeno pojavljanje zabeležili le na eni točki. Na popisih v marcu in aprilu pa je žal nismo več zabeležili.

Postavljanje gnezdilnic se je pri pegasti sovi izkazalo kot eden izmed zelo učinkovitih ukrepov, ki lahko bistveno izboljša stanje populacije. Znani so primeri dobre prakse z Nizozemske in Češke, kjer so ravno s postavljanjem gnezdilnic populacijo povečali do zavidljivih števil. In po njihovem zgledu smo v marcu na Ljubljanskem barju postavili prvih pet gnezdilnic. Po zaslugi donacije lesa Žage Soteska z Dolenjske bomo do jeseni lahko postavili še dodatnih deset gnezdilnic. Za finančno podporo pri izvedbi popisa ter postavitvi prvih petih gnezdilnic iskrena zahvala Mestni občini Ljubljana in občini Škofljica.

Ogled dobre prakse v Zgornji Avstriji

// besedilo: Katarina Denac, foto: Alen Ploj

V torek, 16. aprila 2019, je mešana družba uslužbencev Javnega zavoda Krajinski park Goričko, zaposlenih in prostovoljcev DOPPS obiskala Naravni park Mühlviertel z okolico blizu Linza v Zgornji Avstriji. Uprava tamkajšnjega parka namreč že nekaj let uresničuje varstvene ukrepe za hribskega škrjanca (*Lullula arborea*; na sliki) in naš namen je bil seznaniti se s primeri dobre prakse pri njegovem varstvu, da bi jih lahko prenesli na Goričko, kjer vrsta ravno tako gnezdi pretežno na njivah. Obisk smo opravili v okviru projekta Gorička krajina. Naši vodniki so bili ornitologi organizacije BirdLife Avstrija, ki sodelujejo s parkom in so zadolženi za iskanje zasedenih teritorijev hribskega škrjanca, iskanje gnezd, komunikacijo z domačini in opredeljevanje najpomembnejših delov življenjskega okolja in struktur za hribskega škrjanca, za katere se kmetje v pogodbi zavežejo, da jih bodo ohranjali pod natančno določenimi pogoji. Njihovo pomoč je direktorica parka, ki nas je ravno tako spremljala ves dan, opisala kot nepogrešljivo.

Ukrep varstva hribskega škrjanca v Zgornji Avstriji je dvostopenjski. Osnovno plačilo, ki znaša 300 € za obdobje petih let, prejme kmet, če ornitologi na njegovih površinah potrdijo teritorij hribskega škrjanca (na primer na osnovi pojočega samca ali pojavljanja para). Vsako leto preverjajo vse lokacije, kjer je bil hribski škrjanec zabeležen v prejšnjem letu, poleg tega pa se trudijo pregledati tudi nova, potencialno primerna območja. Kmet zaradi osnovnega plačila nima nobenih posebnih omejitev, se pa zaveže, da bo za obdobje trajanja pogodbe ohranjal značilne krajinske elemente, ki so ključni za hribskega škrjanca. To v praksi pomeni, da ne asfaltira kolovozov (oziroma v primeru grozeče vodne erozije asfaltira le kolesnice, na sredini pa pusti travnato podlago), ohranja posamezna drevesa, drevje na gozdnem robu seka selektivno (le tu in tam kakšno drevo) in goji kulture, ki so primerne za gnezdenje škrjanca – v glavnem so to ozimna žita in detelja. Dodatno plačilo 450 €/ha/leto prejmejo lastniki tistih površin, kjer ornitologi potrdijo gnezditven materialom ali hrano za mladiče oziroma njeno alarmno oglašanje. Ornitolog na gnezdišču določi ključne površine, potrebne za vzrejo mladičev, npr. del njive z gnezdrom, travnike za prehranjevanje, posamezna drevesa in gozdni rob. Delu njive, kjer je

bilo spleteno gnezdo, se kmet izogiba do dogovorjenega datuma, tega pa določi ornitolog glede na fazo gnezdenja (jajca, mladiči šele izvaljeni, mladiči tik pred zapustitvijo gnezda). Skupna velikost površin, vključenih v dodatno plačilo, znaša navadno 1-2 ha. S ciljnimi nagovarjanjem so v varstvene ukrepe vključili 80 % znanih teritorijev hribskega škrjanca na projektnem območju. Poudarili so, da je komunikacija z domačini izrednega pomena, da so potrebne večkratne enostavne razlage ekologije vrste, obveščanje o rezultatih ukrepov in nasploh spoštljiv in enakovreden odnos ornitologov s kmeti. V letu 2018 se je delno zaradi uspešnih varstvenih ukrepov, delno pa tudi zaradi bolj sušnega leta, ki je nekaterim parom omogočilo dve legli, populacija hribskega škrjanca skoraj podvojila. Ko smo jih vprašali, zakaj hribski škrjanci pri njih gnezdi le na njivah, so nam odgovorili, da so suhi ekstenzivni travniki, kjer so gnezdili nekoč, povsem izginili. Zamenjali so jih intenzivni travniki, kjer pa je travna ruša pregosta in previsoka, da bi lahko škrjanci v njej gnezdili. Če se s tem v mislih ozremo na Goričko, vidimo, da se je tam zgodilo popolnoma enako. Suhi travniki, ki imajo po naravi redko in nizko rastje, so se ohranili zgolj na majhnih, razdrobljenih površinah, zato nas upad populacije hribskega škrjanca za več kot 75 % v zadnjih 20 letih ne bi smel presenetiti. Še posebno pa ne zato, ker na njivah zanje (še) ne izvajamo nobenega varstva.

Ponovno aktivni

// besedilo: Jonatan Kozinc, Tim Maltarič, foto: Boris Kozinc

Po osmih letih je na Osnovni šoli F. S. Finžgarja v Lescah spet začel delovati ornitološki krožek pod mentorstvom Aljaža Muleja in Borisa Kozinca. Že na prvem srečanju smo se s kombijem potepali po Gorenjski. Zanimanje za ptice je med učenci kar veliko, a v kombiju je bilo žal prostora le za šest mladih navdušencev. Na dopoldanski ekskurziji smo videli kar 52 vrst ptic. Najprej smo v Črnučah ob cesti zagledali poveženo malo uharico (*Asio otus*). Zelo veliko smo se naučili, saj smo vsa imena ptic zapisovali v slovenščini in latinščini ter ugotavljali verjetnost gnezditve. Na poti domov ni manjkalo niti smeha, saj smo bili zelo prešerne volje po tako uspešnem dnevu in novih izkušnjah.

Izziv gnezdenja laboda grbca na območju Koseškega bajerja

// besedilo in foto: Tjaša Zagoršek

Labod grbec (*Cygnus olor*) se je človeku prikupil že zdavnaj. Skoraj ga ni vodnega telesa, po katerem se ne bi gor in dol »vozil« par labodov, ki se jima v pozni pomladi pridruži še četita majhnih sivih kepic. Koseški bajer na

območju Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib je eno izmed takšnih vodnih teles, kjer že vrsto let gnezdi par laboda grbca. Gnezdenje v urbanem okolju je lahko za ptice velik izziv in tudi pri tem paru je tako. Da se je paru pridružilo sedem mladičev, smo bili s strani obiskovalcev bajerja obveščeni v prvi polovici maja, ko je izginil tudi prvi mladič. Takrat so se na ornitofonu zvrstili klici zaskrbljenih obiskovalcev, ki si niso želeli, da bi se ponovila lanskoletna zgodba, ko ni preživel nobeden od mladičev. Stopili smo v kontakt z zaposlenimi v krajinskem parku ter se dogovorili, kako bomo tej labodji družini pomagali, da bosta starša letos uspešno vzgojila svoje mladiče. Naravovarstveni nadzorniki krajinskega parka so bili skoraj vsak dan na območju bajerja, prav tako tudi mestni redarji MOL-a. A žal je ozaveščanje in obveščanje obiskovalcev povečini naletelo na gluha ušesa. Obiskovalci so še vedno sprehajali svoje štirinožne prijatelje brez vrvice, posledica tega tako nespametnega vedenja pa so bile neozdravljive poškodbe pri kar treh mladičih. Sedaj ostajata labodjemu paru še dve sivi kepici, ki z vsakim dnem rasteta ter se razvijata. Srečno, mladeniča!

Naravoslovna ura o pticah na Jezeru pri Podpeči

// besedilo in foto: Rudolf Tekavčič

ZOŠ Preserje, Podružnična šola Jezero, sem prejel vabilo, da učencem tretjega in četrtega razreda med naravoslovno uro povem nekaj o pticah v njihovi bližini. Predvsem jih je zanimalo, kako se jih obročka in kako pridemo do podatkov o selekcijskih pticah. Letošnja pomlad je bila zelo deževna, predvsem maj, tako da se nam je uspelo srečati šele v začetku junija. Dobili smo se ob jezeru v vasi Jezero. Osnovnošolci že kar dobro poznajo ptice, ki jih opazujejo doma na vrtu. Povedal sem jim, katere ptice lahko opazujejo v gozdu ob svoji vasi in med pohodom s starši na bližnjo Planinco in Krim. Med pogovorom se nam je v mrežo ujela močvirska sinica (*Poecile palustris*), malo kasneje pa še velika sinica (*Parus major*). Ulova so bili zelo veseli, saj so lahko поблиže spoznali dve vrsti sinice in sam potek obročkanja. Za sodelovanje smo se dogovorili tudi septembra, ko jim bom predstavil ptice ljubljanskega barja na fotografijah. Za zahvalo so mi poklonili čudovite risbe ptic. Zelo sem bil presenečen nad učenci, ki so celo uro pozorno sodelovali, poslušali in mi postavljali zanimiva vprašanja o pticah in njihovem življenju v naravi.

Dan odprtih vrat kolonije čiger

// besedilo in foto: Tilen Basle

Dne 11. maja 2019 smo ob ornitološki opazovalnici na desni strani Ptujškega jezera organizirali 2. Dan odprtih vrat kolonije čiger. Za naključne obiskovalce jezera, ki jih je v toplih dneh kar veliko, smo pripravili stojnico z gradivo o navadni čigri (*Sterna hirundo*) in delovanju društva, hkrati pa smo jih povabili k opazovanju dogajanja na gnezditvenih otokih. V tem času je bila aktivnost na vrhuncu, saj so se navadne čigre pripravljale na gnezdenje in urejale prva gnezda. Rečni galebi (*Chroicocephalus ridibundus*), ki jim delajo družbo v koloniji, so v tem času že pridno sedeli na gnezdih. Dogodek je potekal v okviru projekta Interreg ČIGRA (PS INTERREG V-A SI-HR, PO 2014-2020).

Mladi so obiskali Romunijo

// besedilo in foto: Tilen Basle

Lani smo se s skupino mladih ornitologov v okviru projekta ERASMUS+ Never Lose Your Soul odpravili v Ugando, aprila letos pa smo obiskali naše kolege v Romuniji. Napotili smo se v osrčje Narodnega parka Calimani, kjer smo teden dni spoznavali park, ki leži na severni strani vzhodnih Karpatov. Življenjske prostore bi lahko v Sloveniji primerjali z ovršnimi predeli Pohorja ali Pokljuke, vendar so prebivalci gozdov v Calimaniju kljub temu pritegnili veliko naše pozornosti. Tako smo med jutranjimi sprehodi in pohodi opazovali kozačo (*Strix uralensis*), sirijskega (*Dendrocopos syriacus*) in triprstega detla (*Picoides tridactylus*), našli pa smo tudi sledove divjega petelina (*Tetrao urogallus*), gozdnega jereba (*Bonasa bonasia*), volka in medveda. Stanje gozdov je za območje Narodnega parka precej slabše, saj ga pestita nenadzorovana nezakonita (pa tudi zakonita) sečnja, v dobičke katere so vpleteni tudi državni organi in celo vodstvo parka.

Poleg naravne dediščine smo si ogledali tudi kulturno in obiskali mesto Cluj (rojstni kraj Kralja Matjaža) ter samostana Sucevita in Moldovita, ki sta s svojimi poslikavami prava paša za oči (tudi za ornitologe). Kljub temu nismo mogli iz svoje kože, saj smo med vožnjo v avtobusu opazili kar nekaj malih klinkačev (*Aquila pomarina*).

Obisk Romunije je bila zadnja aktivnost našega skupnega projekta, zato smo nekaj časa namenili tudi analizi zbranih informacij iz preteklih izmenjav v Sloveniji (Triglavski narodni park) in Ugandi (jezero Bunyonyi). Predvsem izkušnje govorijo svoje in menim, da bodo mladi po videnem, slišnem in občutenem v teku projekta drugače zrl v svet in bili bolj pripravljeni na izzive sodobnega sveta.

Strokovna ekskurzija v Albanijo

// besedilo: Bia Rakar in Bojana Lipej, foto: Bia Rakar

V okviru projekta IMPRECO (INTERREG ADRION) je bila maja organizirana tretja strokovna ekskurzija s srečanjem projektnih partnerjev v Albaniji. Dva dneva, 21. in 22. maja, sta bila namenjena projektnim sestankom, zadnji dan, 23. maja, pa je potekala celodnevna strokovna ekskurzija z ogledom in predstavitvijo albanskega projektne območja - Skadarsko jezero. Delovni sestanki so bili namenjeni pregledu vseh projektnih aktivnosti (komunikacija, izobraževanje, pilotne aktivnosti, monitoringi ...) in doseženih rezultatov, kot tudi pripravi časovnice za nadaljnje delo. Ogled albanskega projektne območja, ki je sledil delovnim sestankom, je udeležencem ekskurzije omogočil poglobljeno razumevanje upravljanja tega območja in se je pričel z uvodnim nagovorom župana mesta Skadar, ki je na kratko, vendar zelo nazorno predstavil njihovo delo in ideje za bodoči razvoj mesta s širšo okolico.

Sledil je ogled nasadov žajblja (*Salvia officinalis*), ki se na tem območju zaradi pretežno kamnite in za stroje težje dostopne podlage še vedno obira ročno in se do izvoza v ZDA skladišči v velikih prostorih, ki so istočasno tudi sušilnice. V neposredni bližini nasadov žajblja je svoj vir prihodka našel tudi lokalni pridelovalec medu. Njegovi panji z razgledom na Skadarsko jezero so nameščeni v neposredni bližini črnogorske meje; po jezeru namreč poteka meja med dvema državama, 1/3 jezera leži v Albaniji, večji del pa v Črni gori. Po pokušini medu je sledil še ogled nove čistilne naprave, prve od mnogih, ki jih nameravajo zgraditi v bližini jezera in tako zmanjšati negativni vpliv neurejenih fekalnih in meteornih izpustov v Skadarsko jezero. Ogled območja se je zaključil pri domačinki, ki že vrsto let ročno (z lesenimi statvami) izdeluje različne izdelke iz lokalne ovčje volne, največ preproge. S predanostjo, vnemo in željo, da kraj ne bi demografsko izumrl, je gospa pridobila sredstva za nakup novih stavev in svoje prijateljice naučila te že skoraj izgubljene obrti. Marljive domačinke imajo vedno več naročil za volnene izdelke in tako pomagajo preživljati svoje družine, ki so bile prej skoraj izključno odvisne samo od ribolova.

Izboljšanje razumevanja narave v NR Škocjanski zatok

// besedilo: Bia Rakar, foto: Bojana Lipej

V četrtek, 25. aprila 2019, je v okviru projekt IMPRECO (INTERREG ADRION) potekal drugi sestanek Skupne delovne skupine. Med glavne naloge te skupine, v katero so vključeni ključni (lokalni) deležniki, sodi tudi spremljanje in usmerjanje pilotnih aktivnosti za izboljšanje stanja ekosistemov in ekosistemskih storitev NR Škocjanski zatok.

Na sestanku smo deležnikom predstavili načrt izvedbe in monitoringa pilotne akcije za NR Škocjanski zatok, ki je osredotočena na izboljšanje razumevanja in izkušnji obiskovalcev pri spoznavanju in doživljanju narave v NR Škocjanski zatok ob izzivih, ki jih ima naravni rezervat v urbanem okolju. Opravili bomo več nalog za ozaveščanje obiskovalcev (fizična interpretacija – ozaveščanje obiskovalcev, informativne table, zgibanke itd.) in izboljšanje njihovih izkušenj (interaktivne igre, makete itd.) med obiskom Škocjanskega zatoka. Pri opravljanju nalog bodo sodelovali tudi deležniki in jih tako obogatili s svojim znanjem in izkušnjami.

Z izvedbo nekaterih nalog v okviru pilotne akcije smo začeli že v prvi polovici maja. Sprva bomo obiskovalce na učni poti Škocjanskega zatoka osebno ozaveščali o pravilih obiskovanja, ki so izjemno pomembna za spoznavanje in doživljanje narave. Le z upoštevanjem kodeksa vedenja tudi drugim obiskovalcem omogočamo preživljanje lepih trenutkov v naravnem okolju, hkrati pa prispevamo k ohranjanju ugodnih razmer za živalske in rastlinske vrste.

Zanimiva opazovanja na območju NR Škocjanski zatok

// besedilo: Bia Rakar, foto: Mirko Kastelic

V prvi polovici leta smo v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok med rednimi tedenskimi monitoringi ptic in naključnimi opazovanji zabeležili nemalo zanimivih opazovanj. Do konca maja smo na seznam dodali še dve novi vrsti, in sicer kamenjarja (*Arenaria interpres*) in škrlatca (*Carpodacus erythrinus*). Skupno število do sedaj opaženih ptičjih vrst se je tako povzpelo na 255. Na območju rezervata sta ponovno gnezdira par rjave čaplje (*Ardea purpurea*; že tretje leto zapored) in par sivih gosi (*Anser anser*; na fotografiji) ter uspešno speljala šest mladičev. Zabeležili smo tudi dve novi gnezditki - kobilarja (*Oriolus oriolus*) in grivarja (*Columba palumbus*) in poskus gnezditve kmečke lastovke (*Hirundo rustica*). Druga zanimiva opazovanja od januarja do konca maja 2019 so bila še: sokol selec, škranjar, ribji orel, mala tukulica, grahasta tukulica, srpokljuni prodnik, kaspjska čigra, beloperuta čigra, smrdokavra, rdečenoga postovka, ko-

biličar, brškinka, kratkoperuti vrtnik, rumeni vrtnik, kostanjek, plevica, kvakač, mali škurh, zalivski galeb, kaspjski galeb, rdeča lastovka, črnoglav muhar, mala in navadna čigra, duplinska kozarka, brkata sinica ... Ena beločela gos (*Anser albifrons*) se je pri nas zadrževala od februarja do prve polovice aprila. Par sabljark (*Recurvirostra avosetta*) se od aprila zadržuje v polslani laguni Škocjanskega zatoka. Ker se oba osebka pojavljata tudi v času gnezdenja, obstaja velika verjetnost, da bomo letos zabeležili tudi tretjo novo gnezditko. Od začetka leta do konca maja smo na 122 hektarjih v prepletu sladkovodnih in brakičnih življenjskih prostorov Škocjanskega zatoka opazili že 145 različnih vrst ptic.

Zanimiva opazovanja v najkrajšem možnem času objavimo na FB strani Naravnega rezervata Škocjanski zatok – vabljeni k spremljanju: <https://www.facebook.com/skocjanskizatok/>.

14. Slikarski Ex-tempore v Škocjanskem zatoku

// besedilo: Bojana Lipej, foto: Katja Mihalič

V Škocjanskem zatoku ob Svetovnem dnevu voda že tradicionalno poteka slikarski Ex-tempore, ki se ga je letos udeležilo več kot 80 likovnih in fotografskih ustvarjalcev. Organizacija in izvedba samega dogodka je potekala v sodelovanju OŠ Elvire Vatovec Prade, DOPPS-a in Društva likovnih pedagogov Primorja ter s finančno podporo Mestne občine Koper. Ex-tempora so se udeležili učenci iz 15 osnovnih šol Obalno – kraške regije, slikarska in fotografska skupina Andragoškega društva Morje Univerze za tretje življenjsko obdobje Izola in slikarska skupina Solinar iz Pirana. Likovnemu ustvarjanju sta sledili otvoritev razstave ter razglasitev najboljših likovnih del mladih ustvarjalcev, ki ga je popestril kratek kulturni program učencev OŠ Elvire Vatovec Prade.

Razstava likovnih del – “GAŠPER: PTICE ŠKOCJANSKEGA ZATOKA”

// besedilo: Bia Rakar, risba: Vojko Gašperut

V prostorih centra za obiskovalce NRŠZ smo v spomladanskih mesecih gostili razstavo likovnih del Vojka Gašperuta z naslovom “GAŠPER: PTICE ŠKOCJANSKEGA ZATOKA”. Otvoritev razstave je bila 11. marca 2019, dela pa so obiskovalcem ostala na ogled do druge polovice aprila. Avtorjeva dela in njegova življenjska zgodba so se dotaknili številnih obiskovalcev Škocjanskega zatoka. Z veseljem in zanimanjem so si ogledali razstavljenе risbe navadne čigre (*Sterna hirundo*), polojnika (*Himantopus himantopus*), velike bele čaplje (*Casmerodius albus*), rumenonogega galeba (*Larus michahellis*) idr., ki jih je avtor naslikal z usti. Anamarija Stibilj Šajn je o avtorju in njegovih delih zapisala: »Razstavljenā dela so še čisto sveža in z njimi je slikar uspešno zaokrožil nov motivni sklop. Natančnejši pogled v avtorjevo preteklost pa razkriva, da se pticam ni posvetil prvič. Vsekakor so to bili le posamezni primeri, tokrat pa prvič v takšnem obsegu, na študijski način in s kontinuiteto. Ptice niso zanimive le za naravoslovce, marveč premorejo tudi mnoge simbolne pomene, zato so našle pot v različne zvrsti umetnosti. Tudi Gašperut za njihovo zunanjo stvarnostjo išče globlje vsebine. Z galebom se je celo poistovetil, tako z Jonatanom Livingstonom kot s tistim, ki ga je nekoč videl pod mostom v bližini Koprā. Oba sta mu dala pomembno sporočilo, da se je treba dvigniti. In danes Vojko Gašperut – Gašper leti na krilih slikarstva in se tako samouresničuje.«

STE VEDELI, DA NAM LAHKO PREK SPLETA DEL VAŠE DOHODNINE NAMENITE V NEKAJ MINUTAH?

Do 0,5 odstotkov odmerjene dohodnine, ki jo sicer plačate državi, lahko kot donacijo namenite financiranju splošno-koristnih namenov upravičencev, med katerimi je tudi DOPPS. Pri tem nimate nobenega dodatnega stroška. Če tega še niste storili, imate kot odgovoren državljān z namenitvijo tega finančnega prispevka DOPPS-u priložnost svoj denar in energijo podariti tistim, ki se dejavno borimo proti upadu biotske raznovrstnosti in skrbimo za slovensko naravo. Vsem, ki bi nas na ta način radi na novo podprli, sporočamo, da lahko to storite:

1. prek portala e-Davki:

- Na kazalu na levi strani vašega uporabniškega računa na e-Davkih izberite rubrike: Vpogledi → Podatki o zavezancu → Namenitev dela dohodnine
- V razdelek 'Ime oziroma naziv upravičenca' vpišete: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
- V razdelek 'Davčna številka upravičenca' vpišete: 68956029
- V razdelek 'Odstotek' vpišete poljubno vrednost do 0,5
- Izbor potrdite s pritiskom na gumb Oddaj vlogo

V kolikor portala e-Davki še ne uporabljate, bi vas radi seznanili, da je po novem **prijava in uporaba povsem enostavna in zanjo ne potrebujete več veljavnega certifikata**. Registracija na portalu e-Davki ne namreč možna z vašo davčno številko in geslom, ki si ga nastavite sami. Pri registraciji z geslom poleg davčne številke potrebujete enega od informativnih izračunov dohodnine iz zadnjih let, s katerega prepisete ID številko. V kolikor informativnih računov ne hranite, pa to številko lahko tudi naročite v enem od korakov registracije z geslom in vam jo FURS pošlje na domači naslov v nekaj dneh.

2. z izpolnitvijo obrazca Zahteva za namenitev dela dohodnine za donacije, ki vam je na voljo na spletni strani FURS, lahko pa vam ga pošljemo tudi mi in ga pošljete po pošti na naslov FURS

3. ustno na zapisnik pri finančnem organu.

Predvsem z uporabo e-Davkov vam bo to vzelo le nekaj minut, ki vam jih bomo v naslednjem letu ali letih zagotovo povrnili z novimi uspehi pri varstvu ptic in narave.

Obenem hvala vsem, ki ste nas s članstvom ali na druge načine že podprli. Če ste nam donacijo iz dohodnine že namenili, ostaja veljavna do preklica in vam tega postopka ni treba ponavljati.

Mladi parkoslovci

// besedilo: Samanta Makovac, foto: Brina Knez

Skupnost naravnih parkov Slovenije že drugo leto opravlja aktivnosti, namenjene šolam – šolajoči mladini in učiteljem. Aktivnost smo imenovali »parkoslovje«, s katerim se mladim generacijam skuša približati naravne parke Slovenije in jih izučiti v prave »poznavalce parkov«. V šolskem letu 2018/19 je v aktivnostih sodelovalo kar 46 šol z več kot 600 prijavljenimi učenci. Le-ti so prek spletnega kviza od oktobra 2018 do aprila 2019 reševali naloge in raziskovali 14 naravnih parkov z njihovimi naravnimi in kulturnimi značilnostmi. Ob zaključku

kviza so učenci pod mentorstvom učiteljic in s pomočjo koordinatorjev parkov oddali rešitve oz. končna gesla, s čimer so uspešno zaključili izziv. Letošnji kviz je bil tematsko obarvan, saj je bila rdeča nit vseh nalog »vodni krog parkov«. V njem so številni vodni ekosistemi, od morja do rek, potokov, slapov, mokrišč, jezer in ribnikov, kjer ima vsaka žival in rastlina svojo vlogo. Poudarek je bil namenjen tudi skrbi za vodo in vlogi posameznika za njeno ohranitev. Čeprav Slovenija po vodnatosti sodi med ene najbogatejših držav na svetu, sta le čista voda in zdravo okolje vir življenja, tako za naravo kot človeka.

Najbolj markantni prebivalci vodnih ekosistemov, ki živijo v zavarovanih območjih narave, so dobili svojo podobo tudi v obliki razstave, ki bo na ogled vse poletje v centru za obiskovalce Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Za izdelavo so bili uporabljeni materiali, ki so jih učenci našli doma in bi sicer romali v koš za smeti. Vse mlade parkoslovce smo nagradili s priznanjem in igro spomin, ki je bila posebej izdelana, da se še enkrat skozi igro predstavi najpomembnejše vodne živali in rastline, ki so jih spoznali v kvizu. Kar 60 učencem Osnovne šole Lucija, ki so sodelovali s Krajskim parkom Strunjan, pa smo omogočili

še zaključno druženje ob morju in delavnice na prostem z naslovom »Kako varujemo mokrišča«.

Parkoslovje se bo nadaljevalo tudi v šolskem letu 2019/20, aktivnosti pa lahko spremljate na spletni povezavi: <https://www.naravniparkislovenije.si/> v zavihku šolarji.

Pletarska delavnica za odrasle v Škocjanskem zatoku

// besedilo in foto: Jasmina Klopčič

V začetku marca sta Zavod Dobra pot in DOPPS organizirala prvo skupno pletarsko delavnico za odrasle. Ljubitelji pletenja smo se srečali v Škocjanskem zatoku, našem čudovitem naravnem rezervatu z obiljem vode in trstičevja. Le-ta med drugim zagotavlja dom številnim pticam in je nepogrešljiv del te pokrajine. Mi smo pa navadni trst uporabili kot pletivo in pokazali, da se za določene pletilne tehnike s pridom lahko uporabi različen pletilni material. Namreč, tako kot se sicer pletejo slamnati peharji, smo spletli peharje iz listov navadnega trsta, povezali pa smo jih z bekinimi vitrami. Najprej smo napravili prikaz priprave viter in opisali postopek dela, nato pa smo se lotili dela. Začetek je bil najtežji, ko pa je bil osnovni polžek narejen, smo delo hitro pripeljali do konca in zadovoljno opazovali svoje izdelke. Vsak udeleženec je svoj pehar na koncu odnesel domov za spomin. Hvaležni smo za priložnost sodelovanja in upamo, da se na podobni delavnici srečamo še v prihodnje.

The global Partnership for nature and people

																	Andorra	Argentina	Armenia	Australia	Austria	Azerbaijan	Bahamas	Bahrain	Belarus	Belgium	Belgium	Bhutan	Belize	Bolivia	Botswana	Brazil	
																	Bulgaria	Burkina Faso	Burundi	Cameroon	Canada	Canada	Chile	Cook Islands	Cote d'Ivoire	Croatia	Cuba	Cyprus	Czech Republic	Denmark	Djibouti	Dominican Republic	
																	Ecuador	Egypt	El Salvador	Estonia	Ethiopia	Ethiopia	Faroe Islands	Fiji	Finland	France	France	French Polynesia	Germany	Ghana	Gibraltar	Greece	Hong Kong
																	Hungary	Iceland	India	Indonesia	Iraq	Ireland	Israel	Israel	Italy	Japan	Japan	Jordan	Kazakhstan	Kenya	Kuwait	Kyrgyzstan	Latvia
																	Lebanon	Liberia	Liechtenstein	Lithuania	Luxembourg	Macedonia	Madagascar	Madagascar	Malaysia	Malta	Malta	Malawi	Malaysia	Malta	Mauritania	Mauritius	Mexico
																	Montenegro	Morocco	Myanmar	Nepal	Netherlands	New Caledonia	New Zealand	New Zealand	Norway	Palau	Palau	Paraguay	Palestine	Panama	Paraguay	Paraguay	
																	Philippines	Poland	Portugal	Puerto Rico	Qatar	Romania	Rwanda	Saudi Arabia	Serbia	Sierra Leone	Singapore	Singapore	Slovakia	Slovenia	South Africa	Spain	Spain
																	Sri Lanka	Sweden	Switzerland	Syria	Taiwan	Thailand	Tunisia	Turkey	Uganda	Ukraine	Ukraine	Uruguay	USA	Uzbekistan	Zambia	Zimbabwe	Zimbabwe

